

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
Інститут історії, політології і міжнародних відносин

**Методичний посібник
з політології**

(плани семінарських занять, методичні
вказівки
та програмові вимоги до курсу)

**Івано-Франківськ
2013**

УДК-32
ББК-66

Москалюк М.Ф. Методичний посібник з політології (плани семінарських занять, методичні вказівки та програмові вимоги до курсу).

Рецензенти:

Климончук В.Й.—доктор політичних наук, доцент кафедри політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Доцяк І.І. кандидат політичних наук, доцент кафедри політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

*Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол №7 від 21 лютого 2013 року)*

ЗМІСТ

Вступ.....4

Орієнтовна тематика семінарських занять

Плани та методичні рекомендації до семінарських занять.....

Програмові вимоги.....

Рекомендована література.....

Вступ

Розбудова України, перехід до демократії, становлення громадянського суспільства та правової держави покликали до участі в політичному житті мільйони її громадян. Однак невідповідність до адекватного сприйняття бурхливих подій, що відбуваються, політизація суспільства та вияв на цьому фоні низького рівня політичної теорії і культури стають факторами, котрі негативно позначаються на державотворчих процесах в Україні.

Піднесенню культури громадян, подоланню їх політичної необізнаності та відчуження від політики, особливо молоді, переосмисленню традиційних підходів до аналізу складних явищ покликана сприяти політологія. Ця наука, яка бурхливо розвивалася на Заході впродовж ХХ століття і відносно недавно, з кінця 80–початку 90-х років, почала набувати статусу однієї з провідних суспільних дисциплін і в Україні, повинна дати студентів мінімум знань про політику, норми політичного життя, поведінки, розуміння того, ким і як створюється політика в демократичних суспільствах. Важливо, щоб молодь усвідомила, що політика – це головний компонент людської культури. Її призначення в тому, аби спрямовувати суспільний розвиток у правильне русло.

У наш час, коли не так уже й легко знайти мудре вирішення проблем суспільно-політичного життя, відшукати спосіб впливу на політичний процес, студентам необхідні чіткі уявлення принаймні про основи політології з тим, щоб бачити суть явищ, до кінця розуміти погляди тих або інших політиків, причинно-наслідкові зв'язки суспільних процесів.

Основними формами вивчення навчального предмету у вузі є лекції, семінарські заняття, консультації, самостійна робота. Завершується курс складанням заліку чи екзамену. Обсяг знань студентів, кількість аудиторних годин визначаються програмою з політології для вищих навчальних закладів та базовими і робочими навчальними планами.

Провідне значення в навчальному процесі вищої школи відводиться **лекціям**. Вони визначають його зміст і спрямованість, у них дається систематизований науковий виклад політології. Досвідом доведено, коли студент приступає до вивчення тієї чи іншої теми, не прослухавши попередньо відповідної лекції, то відчуває при цьому неабиякі труднощі.

За лекціями, як правило, слідує **семінарські заняття**. Вони сприяють поглибленому вивченню важливих і складних тем курсу. Хочеться зауважити, що нині, як ніколи раніше, студенти вузу мають право на повний світоглядний суверенітет. А тому цілком природним є активне, безбоязне висловлювання своєї політичної позиції. Саме такий підхід характерний для більшості вищих навчальних закладів цивілізованого світу. Доречно тут навести вимоги до студентів, що містяться в навчальній програмі з політології одного

американського університету (штат Вірджинія): “Буде у вищій ступені дивним і може бути розціненим як симптом відсутності аналітичних здібностей, якщо в усьому приймете точку зору лектора або авторів книг і статей, що рекомендуються для опрацювання. Ви повинні думати самі, використовуючи лекції і відповідну літературу як привід для роздумів”.

Студентові при підготовці до семінарського заняття необхідно уважно опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати основні думки, продумати й скласти план чи тези свого виступу. На занятті він за бажанням або на вимогу викладача повинен відповісти на поставлені питання. Важливо чітко сформулювати тему доповіді, назвати опрацьовану літературу, а потім викласти матеріал, у кінці зробити відповідні висновки, виокремити судження, підкріплюючи їх прикладами, певними теоретичними положеннями. Якщо студент виступає з доповненням, то бажано, щоб також дав оцінку попереднім відповідям. При цьому йому дозволяється користуватися конспектом, але не слід, зрозуміло, читати свої записи дослівно, не відриваючись від тексту.

Необхідно намагатися, аби записи були стислими, проте змістовними, якнайповніше сприяли глибокому засвоєнню основних проблем, що розглядаються. Досягти цього можна, перш за все вмілим підбором матеріалу, дотриманням стилю, де думка виражається досить коротко й лаконічно. Варто виділити найбільш яскраві факти, приклади, цифри, а також власні думки, що виникли в ході опрацювання літератури.

У процесі семінарського заняття заслуховуються та обговорюються **реферати** з важливих і складних проблем. Їхнє зачитування розраховане на 10-15 хвилин. Реферат слід готувати, маючи чіткий план. Він мусить вміщати план, виклад основного матеріалу, висновки, посилання на джерельну базу, які даються в кінці.

Шкала оцінювання успішності

Університетська	Національна	Шкала ЕКТС
90100	відмінно	A
8089	добре	B
7079	добре	C
6069	задовільно	D
5059	задовільно	E
2549	незадовільно	FX
124	незадовільно	F

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Тема	К-сть годин
1	Формування і розвиток політичної думки	2
2	Політика як соціальне явище	2
3	Виникнення і розвиток світової політичної думки	4
4	Базові характеристики української політичної думки	4
5	Політична влада	2
6	Політична система суспільства	2
7	Демократія в політичному житті суспільства	2
8	Політичні режими	2
9	Вибори і виборчі системи	2
10	Держава як інститут політичної системи	4
11	Політичні партії, партійні системи, суспільно-політичні організації та рухи	2
12	Політична діяльність як спосіб існування політичного життя суспільства	2
13	Політична еліта і політичне лідерство	2
14	Політична свідомість і політична культура	2
15	Політична ідеологія. Основні ідейно-політичні течії	2
16	Політичні конфлікти і шляхи їх подолання	2
17	Етнонаціональні проблеми суспільства	2
18	Політика і релігія	2
19	Міжнародний політичний процес	2
	УСЬОГО:	44

Тема 1. Формування і розвиток політичної науки

Основні поняття і терміни:

політична наука; політична екологія; політологія; політична антропологія; порівняльна політологія; структура політології; політична теорія; політичні закони; політична соціологія; предмет політології; політична філософія; об'єкт політології; політична психологія; методи політології; функції політології

ПЛАН

1. Становлення та інституціоналізація політології. Предмет політичної науки, її структура.
2. Методи дослідження вивчення політики.
3. Закони, категорії і функції політології.

Теми рефератів: 1. Завдання політології як науки та навчальної дисципліни у політичному розвитку сучасної України.
2. Основні етапи розвитку української політології.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників

1. Опрацювати й занотувати основні поняття та визначення теми з “Політологічного енциклопедичного словника” (К., 1997)
2. Опрацювати рекомендовану літературу, з'ясувати основні підходи щодо окреслення предмета політології.

Практичні завдання

1. Встановити зв'язок політології з гуманітарним знанням, а також з наукою (чи науками), котрі професійно вивчаєте.
2. До числа категорій політології включають “політичну діяльність”, “політичні відносини”, “політичні процеси”. Доповнити цей ряд, заповнивши таблицю “основні категорії політології”.

3. Які з функцій політології, на ваш погляд, є найбільш важливими для сучасного українського суспільства? Чому?

Завдання на перевірку знань

1. Охарактеризувати основні стадії становлення політичної науки.
2. Визначити об'єкт і предмет політології.
3. З яких політичних дисциплін складається структура політології?
4. Які закономірності вивчає політична наука?
5. Проаналізувати методи і функції політології.
6. Чим викликана гостра потреба українського суспільства в політичних знаннях?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Белов Г.А. Основы политических наук и политологии // Вестник МГУ. Социально-политические исследования. – 1991. - № 1.
2. Дегтярев А.А. Методы политологических исследований // Вестник МГУ. Политические науки. – 1996. - № 6.
3. Дегтярев А.А. Предмет и структура политической науки // вестник МГУ. Политические науки. – 1996. - № 4.
4. Дзюбка І.С., Циганков П.А. До питання про предмет політології // Український історичний журнал. – 1991. - № 7.
5. Ильин М.В., Коваль Б.И. Что есть политика и что есть наука о политике // Политические исследования. – 1994. - № 4.
6. Ильин М.В., Мельвиль А.Ю., Федоров Ю.Э. Основные категории политической науки // Полис. – 1996. - № 4.
7. Красков Б.И. Политология как наука и учебная дисциплина // Социально-политический журнал. – 1995. - № 1.
8. Рогачев С.В. Предмет политологии и ее место в системе социальных наук // Государство и право. – 1993. - № 5.

9. Рябов С.Г. Структура знань про політику // Політологічні читання. – 1994 - № 1.
10. Федук А.А. О предмете и методе политологии // Социально-политические науки. – 1993. - № 3.

Тема 2. Політика як соціальне явище

Основні поняття і терміни:

політика; влада; політичний світ; політична пасивність; структура політики; політична діяльність; політична поведінка; мета в політиці; правова політика; засоби в політиці; геополітика; політичне поле; політичний прогрес; політичне мистецтво; інформаційна політика; зовнішня політика; світова політика

ПЛАН

1. Поняття “політика”: зміст і суть. Специфіка політики як соціальної реальності.
2. Структура і функції політики. Межі політики в суспільстві.
3. Політика як відображення політичних інтересів. Суб’єкти та об’єкти політики.

Теми рефератів: 1. Економічні, соціальні, духовні детермінанти політики.
 2. Наукові й побутові уявлення про політику, характерні ознаки й відмінності.
 3. Роль, зміст та особливості політики в сучасних умовах.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників

1. Визначити та занотувати основні положення до теми зі списку рекомендованої літератури. Окреслити зміст основних категорій та понять: політика, політична сфера, політичні відносини, структура, функції, суб’єкти і об’єкти політики.

2. Опрацювати працю М. Вебера “політика як покликання і професія”. Визначити її основні ідеї.

Практичні завдання

1. Зробити політологічний аналіз основних підходів щодо визначення політики. Вибрати, на ваш погляд, найбільш удалий. Аргументувати свій вибір.
2. Сформулювати основні критерії моральної політики з огляду на політичний розвиток сучасної України. Чи може політика, на вашу думку, розглядатися як “чиста справа”?

Завдання на перевірку знань

1. Які чинники сприяли виникненню політики?
2. У чому відмінність політики від інших сфер суспільного життя?
3. У чому смисл політики, яка її структура та функції?
4. Чи можна включити в поняття “політика” навчання студентів?
5. У яких ситуаціях людина стає суб’єктом політики?
6. У більшості вітчизняних та зарубіжних політичних досліджень підкреслюється класовий характер політики. Як ви розумієте таку особливість політичних відносин і діяльності?
7. Найбільш суттєве в політиці – це питання про державну владу. Але чи можна всі політичні відносини зводити до влади? Аргументувати свою відповідь.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель. Политика: Соч. в 4 т. – М., 1983. – Т.4. – Кн. 4-6.
2. Белов Б.А. Политика как общественное явление // Кентавр. – 1993. - № 2.
3. Белов Б.А. Что такое политика // Вестник МГУ. – Серия 12. – Социально-политические исследования. – 1991. - № 5.

4. Вебер М. Политика как призвание и профессия // Избранные произведения. – М., 1990.
5. Ильин М.В., Коваль Б.И. Что есть политика и что есть наука о политике // Политические исследования. – 1994. - № 4.
6. Пойченко А.М. Політика: теорія і технологія діяльності. – К., 1994.
7. Пригожин А.И. Что есть политика? (Политические тезисы) // Общественные науки и современность. – 1996. - № 5.
8. Рікер П. Навколо політики. – К., 1995.
9. Рябов С.Г. Політика як соціальне явище // Політологічні читання. – 1991. - № 2.
10. Федоркин Н.С. Политика как социальный феномен и предмет политической науки // Вестник МГУ. – Серия 18. – 1995. - № 5.
11. Халипов В.Ф. политика как наука и искусство // Социально-политические науки. – 1992. - № 7.
12. Чорний В.М. Політика як соціальне явище і методи її дослідження // Трибуна. – 1994. - № 3-4.

Тема 3. Виникнення і розвиток світової політичної думки

Основні поняття і терміни:

політична думка; форма правління; політична концепція; правильні і неправильні форми правління; політична доктрина; легізм; теократія; конфуціанство; деспотія; моїзм; тімократія; цезаризм; демократія; папоцезаризм; аристократія; томізм; охлократія; ідеальна держава; поліс; політея; егалітаризм

ЗАНЯТТЯ № 1

Політична думка Стародавнього світу і Середньовіччя

ПЛАН

1. Політична думка Стародавнього Сходу (Будда, Конфуцій, Мо Цзи, Шан Ян).
2. Політичні доктрини античності (Солон, Геракліт, Демокрит, Сократ, Платон, Арістотель).
3. Розвиток політичних поглядів у часи Середньовіччя: Аврелій Августин, Фома Аквінський, Марсилій Падуанський.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників

1. Опрацювати відповідні розділи праць Платона “Держава”, Арістотеля “Політика”, визначити їх основні ідеї.
2. Використовуючи пропоновану літературу, розкрити суть і зміст таких понять: політична концепція, доктрина, ідея, демократія, деспотія, охлократія, олігархія, монархія, тиранія, аристократія, закон, право тощо.

Практичні завдання

1. Порівняти погляди Платона, Арістотеля на роль і місце держави, демократії, свободи та прав людини в суспільному розвитку. Ваше ставлення до цього питання.
2. Чи мають практичне значення політичні погляди мислителів античності? Якщо так, то які? Скласти таблицю (у довільній формі), де перелічити представників політичної думки античності, ідеї котрих використовуються в теорії і практиці сьогодення.
3. Знайти елементи тоталітаризму в концепції Платона.

Завдання на перевірку знань

1. Який вплив на формування первісної політичної думки мала релігія?
2. Що стало головною передумовою правильного розуміння політичних явищ і подій?

3. Як мислителі Стародавнього світу визначили політичну сферу знань? Як вони підійшли до розуміння її специфічності?
4. Які уявлення Конфуція про зв'язок моралі й політики, роль народу й верховного правителя в державі?
5. Чи можливий конфуціанський ідеал правителя в історії?
6. Чи правильно вважати легістів предтечами правової держави?
7. Які періоди виділяють у старогрецькій політичній думці?
8. Що характерне в давньоримських політичних поглядах?
9. Чому в епоху Середньовіччя політична думка перебувала під впливом церкви?
10. У чому суперечливість політичних поглядів Аврелія Августина?

Заняття рекомендується проводити у формі захисту та обговорення рефератів студентами.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель. Политика: Соч. в 4 т. – М., 1983. – Т.4. – Кн. 4-6.
2. Платон. Государство: Соч. в 3 т. – М., 1971. – Т.3. – Ч. 1.
3. Цицерон. Диалоги о государстве. О законах. – М., 1966.
4. Бергер А.К. Политическая мысль древнегреческой демократии. – М., 1966.
5. Кондзьолка В.В. Нариси історії античної філософії. – Львів, 1993.
6. Конфуций. Лунь Юй. Древнекитайская философия. – М., 1972.

ЗАНЯТТЯ № 2

Новий час: суттєва новизна в розвитку політичної думки

ПЛАН

1. Основні політико-правові доктрини Нового часу: Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш.Л. Монтеск'є, Ж.Ж. Руссо.
2. Політико-правові вчення Німеччини у XVIII – XIX ст.: І.Кант, Й. Фіхте, Г.Гегель.

3. Політичні теорії ХХ століття.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників

1. Ознайомитись із змістом уривків творів Н. Макіавеллі “Князь”, Дж. Локка “Два трактати про державне управління”, Ш.Л. Монтеск’є “Про дух законів”, скласти до них розгорнутий план.
2. Скласти перелік нових політологічних понять, термінів, що зустрілись при вивченні теми, і відшукати їх тлумачення у словниках, енциклопедіях.

Практичні завдання

1. Порівняти погляди Дж. Локка, Ш.Л. Монтеск’є, та Ж.-Ж. Руссо на природу розподілу влад. Ваше власне ставлення до цієї проблеми.
2. Зробити порівняльний аналіз поглядів І. Канта та Г. Гегеля на встановлення вічного миру між народами.
3. Навести приклади макіавеллізму в сучасному політичному житті.
4. Подати свій варіант порівняльного аналізу політичних ідей Стародавнього світу, Середньовіччя, нового часу за такими параметрами: поєднання політики і моралі, функціонування держави, здійснення державної влади, відносин панування-підпорядкування.
5. Визначити місце і роль людини в ранньобуржуазних ліберальних концепціях Г. Гоббса, Дж. Локка.

Завдання на перевірку знань

1. У чому суть ідеї створення держави на основі суспільного договору?
2. Яка відмінність у тлумаченні суспільної угоди між Т. Гоббсом, Дж. Локком і Ж.-Ж. Руссо?
3. Чи можливий варіант народного суверенітету Ж.Ж.Руссо для втілення в життя?
4. Чому І. Канта вважали засновником концепції правової держави?
5. Як Г. Гегель розумів громадянське суспільство?

6. Які основні напрями розробки політичної теорії у ХХ ст.?
7. Розкрити основні положення теорії раціональної бюрократії М. Вебера.
8. Які основні напрями досліджень сучасних національних політичних шкіл?
9. Назвати недоліки і позитивні сторони політологічного напрямку – біхевіоризму.

РЕКОМЕНДАВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Гоббс Г. Левиафан // Избр. произвед. :В 2 т. – М., 1989-1991. – Т. 2.
2. Кант И. К вечному миру // Соч. – Т. 6. – М., 1966.
3. Локк Дж. Два трактата о правление // Избр. произвед.: В 2 т. – М., 1985-1988. – Т. 3.
4. Макиавелли. Избранные сочинения. – М., 1982.
5. Монтескье Ш. Избранные произведения. – М., 1955.
6. Руссо Ж.-Ж. Трактаты. – М., 1969.
7. Азаркин К. М. Монтескье. – М., 1988.
8. Клуб политологов. Макиавелли – Монтескье. Диалог о власти //Диалог. – 1990. - № 12.
9. Рюс Ж. Поступ сучасних ідей. – К., 1998.
10. Рассел Б. История западной философии. – М., 1993. – Т. 1-2.

Тема 4. Базові характеристики української політичної думки

ЗАНЯТТЯ № 1

Основні поняття і терміни:

Полемізм; козацько-гетьманська держава; братства; освічений абсолютизм; слов'янська федеративна республіка; легізм

ПЛАН

1. Політико-правові погляди Київської Русі.

2. Політичні ідеї мислителів XVI-XVII століть.
3. Обґрунтування І. Мазепою та Пилипом Орликом концепції незалежної самостійної української держави.
4. Ідея слов'янської федерації та державного устрою в програмі Кирило-Мефодіївського товариства.

Теми рефератів: 1. “Слово про закон і благодать” Іларіона – перший політичний трактат на Русі.

2. Роль конституції та виводи прав України Пилипа Орлика в розвитку політичної думки України.

3. Т. Шевченко про російську імперіалістичну політику (твори “Містерія”, “Великий льох”, “Розрита могила”, “Кавказ”).

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників

1. Ознайомтесь із змістом книги Іларіона “Слово про закон і благодать”, проаналізуйте її політичні ідеї.
2. Опрацювати зміст Конституції Пилипа Орлика.
3. Скласти розгорнутий план праці “Книга буття українського народу або Закон Божий”.

Практичні завдання

1. Порівняйте розвиток політичної думки в Україні та Західній Європі за Середньовіччя та в XVII-XVIII століття.
2. Визначити характерні особливості політичні організації українського козацтва.
3. Зробити аналіз поглядів І. Мазепи та Пилипа Орлика, їхнього бачення суверенного, незалежного розвитку України.
4. Вказати основні періоди розвитку української політичної думки XI-першої половини XIX століть та назвати найвидатніших мислителів кожного з цих етапів.

5. Використовуючи набуті знання з історії України, підтвердити чи заперечити думку В. Липинського, що Запорізька Січ після Хмельниччини з державотворчого фактору перетворилася в руйнівницький і деструктивний.

Завдання на перевірку знань

1. Які основні політико-правові ідеї містять такі літературні пам'ятки Київської Русі: “Слово про закон і благодать” Іларіона, “Слово о полку Ігоревім”, “Руська правда” Я. Мудрого?
2. Які погляди С. Оріховського, на вашу думку, можна вважати передовими?
3. Який вклад професорів Києво-Могилянської академії в розвиток української політичної думки?
4. Чи можна вважати, що Конституція Пилипа Орлика заклала принципи майбутнього Європейського конституціоналізму?
5. Розкрити зміст політичної концепції Кирило-Мефодіївського товариства.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Замалеєв А.Ф., Зац В.А. Мыслители Киевской Руси. – К., 1981.
2. Костомаров М.І. Книга буття українського народу або Закон Божий. – К., 1991.
3. Крупницький В. Гетьман Пилип Орлик. – К., 1991.
4. Політичні та соціальні ідеї на Україні в 1550-1648 рр.: дискусія з канадським істориком. – К., 1989.
5. Толочко П.П. Древняя Русь. Очерки социально-политической истории. – К., 1987.
6. Хижняк З.І. Києво-Могилянська академія. – К., 1991.

ЗАНЯТТЯ № 2

Основні поняття і терміни:

Автономізм; інтегральний націоналізм; федералізм; націократія; автономно-федеративний устрій; клясократична монархія; місцеве самоврядування; націонал-комунізм; громадівство; національне відродження; народна держава; національна держава

ПЛАН

1. Ліберальні та автономно-федералістичні ідеї М. Драгоманова.
2. Громадсько-політичні погляди основних представників української політичної думки кінця XIX – першої половини XX століть.
  - а) народницький напрям (М. Грушевський, Р. Лащенко, С. Шелухін);
  - б) консервативний напрям (В. Липинський, С. Томашівський, В. Кучабський);
  - в) національно-державницький напрям (І. Франко, С. Дністрянський, В. Старосольський);
  - г) український націонал-комунізм (В. Винниченко, М. Хвильовий);
  - д) інтегральний націоналізм М. Міхновського та Д. Донцова.
3. Політична думка другої половини XX століття.
  - а) політичні концепції вчених українського зарубіжжя (Б. Крупницький, І. Лисяк-Рудницький);
  - б) рух українських “шістдесятників”;
  - в) обґрунтування новітньої української державності: Декларація про державний суверенітет України, Акт про державну самостійність України, Конституція України (1996 р.).

Темі рефератів: 1. М. Драгоманов – основоположник політичної науки в Україні.

2. Політологічна спадщина В. Липинського.

3. Український націоналізм: світогляд і політика.

4. І. Лисяк-Рудницький та В. Потульницький про основні напрями української політичної думки XIX-XX століть.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників

1. Опрацювати твори І. Франка “Що таке поступ”, “Ukrainairredenta”, скласти до них розгорнутий план.
2. Ознайомитись зі змістом книги В. Липинського “Листи до братів-хліборобів” і проаналізувати її основні політичні ідеї.

Практичні завдання

1. Дати порівняльний аналіз основних напрямків української політичної думки за І. Лисяком-Рудницьким і В. Потульницьким.
2. Скласти таблицю базових засад основних напрямів української політичної думки XIX-XX століть за такою схемою

Напрямок політичної думки	Основні представники	Провідні ідеї

3. Зробити порівняльний аналіз природи націоналізму Д. Донцова та М. Міхновського.

Завдання на перевірку знань

1. Як ви вважаєте, М. Драгоманов був лібералом, соціалістом чи націоналістом?
2. Чому М. Грушевського, котрий став на позицію незалежної Української держави, вважають представником демократично-народницького напрямку?
3. Чим різняться націонал-комуністична та демократично-народницька ідеології?
4. Як ви розумієте поняття “колектократія” у В. Винниченка?
5. Яка відмінність між демократично-народницькою та націонал-державницькою ідеологією?

6. Охарактеризуйте внесок українських “шістдесятників” у розвиток політичної думки.
7. Проаналізувати політичні концепції вчених українського зарубіжжя.
8. Дати оцінку сучасному стану розвитку української політичної думки. Чим, на ваш погляд, він зумовлений?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Винниченко В. Відродження нації: У 3 ч. – К., 1920.
2. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть?. – К., 1991.
3. Донцов Д. Історія розвитку української політичної ідеї. – К., 1993.
4. Драгоманов М. Вибране. – К., 1991.
5. Липинський В. Листи до братів-хліборобів: Про ідею і організацію українського монархізму // Філософська ф соціологічна думка. – 1991. - № 10.
6. Міхновський М. Самостійна Україна. – Київ-Львів, 1991.
7. Франко І. Ukrainairredenta; поза межами можливого // Вивід прав України. – Львів, 1991.
8. Гордієнко М. Концепція політичної еліти В. Липинського як фактор національно-державної ідентичності України // Нова політика. – 1998. - № 2.
9. Круглаков А. Розвиток державно-політичної думки України в ХІХ ст. // Право України. – 1993. - № 2.
10. Кресін О.В. Національна концепція М. Хвильового // Український історичний журнал. – 1997. - № 6.
11. Кучер В., Обушний М. Державотворчі погляди М. Сціборського // Розбудова держави. – 1998. - № 5-6.
12. Москалюк М. Державотворча концепція українських християнських суспільників у міжвоєнній Галичині (1920-1939 рр.): історико-політологічний аналіз // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – 2000. - № 4.

13. Пахаренко В. Суть та еволюція ідеології М. Хвильового // Розбудова держави. – 1996. – № 7.
14. Скакун О. В. Иван Франко. – М., 1987.
15. Скакун О. Ф. Драгоманов как политический мыслитель. – Харьков, 1993.
16. Сніжко В. Микола Міхновський та його “Самостійна Україна”. – К., 1996.
17. Сохаль П. Михайло Грушевський і сучасність // Наука і суспільство. – 1998. -№ 3.

Тема 5. Політична влада

Основні поняття і терміни:

кратологія; функції політичної влади; влада; політичне панування; концепції влади; джерела влади; об’єкти влади; легальність політичної влади; аксіоми влади; принципи розподілу влади; політична влада; типи легітимного панування; структура політичної влади; ресурси політичної влади

ПЛАН

1. Влада як соціальне явище. Поняття, суть і види влади.
2. Політична влада: зміст, структура, функції, ресурси. Механізм здійснення політичної влади.
3. Ефективність і легітимність політичної влади.

Темі рефератів: 1. Концепція поділу влади: сучасний стан осмислення.

2. Легітимність політичної влади в сучасні Україні: проблеми забезпечення.

3. Концепція раціональної бюрократії М. Вебера.

4. Походження влади та її джерела.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників

1. Опрацювати статтю І. Ільїна “Аксіоми влади” та визначити її основні ідеї.

2. Ознайомитесь зі змістом 1-го розділу колективної монографії “Власть. Очерки современной политической философии Запада”; скласти розгорнутий план-конспект.
3. На основі опрацювання праці Халипова В. Ф. “Власть: Кратологический словарь” скласти перелік основних політологічних понять і термінів, що стосуються даної теми.

Практичні завдання

1. Заповнити таблицю концепцій влади.

Концепції влади	Характеристика
Телеологічна	
Біхевіористська	
Психологічна	
Системна	
Структурно-функціональна	
Реляціоністська	

2. Назвати причини (ситуації), згідно з якими влада може ігнорувати політичні права і свободи, а особа відповідно демонструвати недовір'я до властей.
3. Криза політичної влади в Україні – це реальність чи ілюзія? Аргументуйте ваші міркування.

Завдання на перевірку знань

1. Розкрити зміст поняття “влада”, охарактеризувати основні підходи щодо визначення її сутності.
2. Що таке структура влади? Які її елементи?
3. Назвати відмінні риси політичної влади.
4. Як реалізується політична влада в суспільстві?
5. Довести необхідність розподілу влади.
6. Перелічити органи законодавчої, виконавчої та судової влади в Україні.

7. Які критерії ефективності влади?.
8. Дати визначення поняття “легітимність влади”.
9. Чим різняться поняття “легітимність” і “легальність” влади?
10. У чому відмінність політичної влади від державної?
11. Чи можливе існування суспільства без політичної влади?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Гайда А. В., Китаев В.В. Человек и власть. – М., 1991.
2. Дегтярев А.А. политическая власть как регулятивный механизм социального общения // Полис. – 1996. № 3.
3. Иванов О.И. Общественное мнение и власть // Социально-политический журнал. – 1993. - № 7.
4. Ильин М.В., Мельвиль А.Ю. Власть // Полис. – 1997. № 6.
5. Краснов Б.И. теория власти и властных отношений // Социально-политический журнал. – 1994. - № 3-6.
6. Кравченко Ю., Чечель В. Легітимність політичної влади й можливість її досягнення // Політологічні читання. – 1993. - № 2.
7. Молчанов М. Идеология власти: вехи истории // Політологічні читання. – 1992. Вип. 2.
8. Рассел Б. Власть: новый социальный анализ. – К., 1996.
9. Рябов С.Г. Державна влада і проблеми авторитету і легітимності. – К., 1996.
10. Фетисов А.С. Политическая власть: проблемы легитимности // Социально-политический журнал. – 1993. № 3.
11. Энтин Л.М. Разделение властей. Опыт современных государств. – М., 1995.

Тема 6. Політична система суспільства

Основні поняття і терміни:

система; політична система; структура політичної системи; політичні відносини; політичні інститути; політичні і правові норми; політичний принцип; політична свідомість; політична свідомість; політична культура; типологія політичних систем.

ПЛАН

1. Поняття політичної системи, її ознаки та структура.
2. Функції політичної системи.
3. Типологія і закономірності політичних систем.

Теми рефератів: 1. Основні підходи до з'ясування суті та структури політичної системи.

2. Теорія політичної системи Д. Істона.
3. Особливості формування політичної системи України.

Завдання для вивчення періоджерел, навчальних посібників

Скласти перелік нових політологічних понять, термінів, що зустрілись при вивченні теми; відшукати їх визначення в словниках, енциклопедіях.

Практичні завдання

1. Дати порівняльний аналіз політичної системи України та Росії.
2. Скласти порівняльну таблицю основних типів політичної системи суспільства

Тип політичної системи	Основні структурні елементи	Ступінь відкритості системи та характер системних зв'язків	Стабільність політичної системи, частота зміни правлячих режимів

Завдання на перевірку знань

1. Що таке політична система суспільства?
2. Назвати структурні елементи політичної системи.
3. Перелічити основні функції політичної системи.
4. Які завдання виконує політична система? Її місце та значення в долі людської цивілізації.
5. За якими критеріями типологізують політичні системи?
6. У чому особливості реформування політичної системи України?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев С.С. Политическая система и политическая организация общества // Социально-политические науки. – 1992.- № 1.
2. Белов Г.А. Политическая система // Кентавр. – 1995. - № 2.
3. Белов Г.А. Функции политической системы // Кентавр. – 1995. - № 3.
4. Борисов В.К. Теория политических систем. – М., 1991.
5. Гавриленко І. Політична система суспільства // Політологічні читання. – 1993. - № 1.
6. Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку. – К., 1998.
7. Сікора І. Проблема легітимності політичної системи і державності в перехідних суспільствах // Політологічні читання. – 1992. - № 1.
8. Фарукшин М.Х. Политическая система общества // Социально-политические науки. – 1991. - № 5.
9. Якушик В. Політична система та політичний режим // Політична думка. – 1994. - № 2.

Тема 7. Демократія в житті сучасного суспільства

Основні поняття і терміни:

демократія; демократія участі; плюралізм; свобода; пряма демократія; відповідальність; безпосередня демократія; представницька демократія; конституційна демократія; плюралістична демократія; національна демократія; корпоративна демократія.

ПЛАН

1. Поняття демократії. Її виникнення та етапи розвитку.
2. Основні категорії, принципи та риси демократичної організації суспільства.
3. Типологія демократії.

Теми рефератів: 1. Концепції демократії в сучасній західній політології.

2. Актуальні проблеми розвитку демократії в Україні.
3. Основні концепції демократії.
4. Форми демократії.

Завдання для вивчення періоджерел, навчальних посібників

1. Скласти перелік нових політологічних понять, термінів, що зустрілись при вивченні теми; відшукати їх визначення в словниках, енциклопедіях.
2. Опрацювати твори таких сучасних політологів, як К. Попер, Р. Арон, Дж. Сарторі, де аналізуються проблеми демократії.

Практичні завдання

1. Проаналізувати соціальну базу та правове підґрунтя існування античної, класичної (XIX ст.) і сучасної форм демократії.
2. Обґрунтувати тезу, що права і свободи людини є основою демократичного суспільства.
3. Заповнити таблицю порівняльної характеристики античної та сучасної демократії

Антична демократія	Сучасна демократія
1. Пряма	1.
2. Воля більшості	2.
3. Переслідування інакомислячих	3.
4. Право політично участі поширюється тільки на вільних громадян	4.

4. Заповнити таблицю

Теорія демократії	Основні положення
Ліберальна	
Плюралістична	
Плебісцитарна	
Партисипаторна	
Елітарна	
Концепція поліархії Р. Даля	

5. Охарактеризувати вислів А. Лінкольна “Демократія – це влада народу, обрана народом і для народу”. Відповідь аргументуйте.

Завдання на перевірку знань

1. Що таке демократія?
2. Назвати основні демократичні принципи. Яке ваше розуміння принципу захисту прав меншості? У якій формі може реалізуватися право меншості на опозицію?
3. Перелічити сучасні концепції демократії.
4. Що таке політична демократія?
5. Як співвідноситься демократія з ринковою економікою?
6. Дати характеристику демократії як форми народовладдя.

7. Що таке пряма, представницька, плебісцитарна демократія?
8. Яка роль референдуму в системі демократії?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Азбука демократии. – К., 1997.
2. Алексеева Т.А. демократия как идея и процесс // Вопросы философии. – 1996. - № 6.
3. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии // Политические исследования. – 1992. - № 4.
4. Арон. Демократия и тоталитаризм. – М., 1993.
5. Бешлер Ж. Демократия. – М., 1994.
6. Васович В. Переход к демократии и посткоммунистических странах // Вестник Московского университета. Серия “Социология и политология”. – 1998. – № 2.
7. Даль Р. Введение в теорию демократии. – М., 1992.
8. Ковалевский М. Происхождение современной демократии. – М., 1989-1991. – Т.1. – Ч. 1-4.
9. Ковлер А. Исторические формы демократии: проблемы политико-правовой теории. – М., 1990.
10. Лісничук О. “Кланова демократія” в Україні: привид чи реальність // Розбудова держави. – 1998. - № 11.
11. Салмин А.М. Современная демократия. – М., 1992.
12. Токвиль А. Демократия в Америке. – М., 1992.
13. Харитоновна О.Г. Генезис демократии // Полис. – 1995. - № 5.
14. Шапиро Н. Демократия и гражданское общество // Полис. – 1992. - № 1-2.
15. Янов А.Л. Изобретение демократии // Диалог. – 1991. - № 9.

Тема 8. Політичні режими

Основні поняття і терміни:

Політичний режим; сталінізм; тип політичного режиму; авторитарний політичний режим; демократичний політичний режим; військова диктатура; тоталітарний політичний режим; фашизм; диктатура

Варіант 1

ПЛАН

1. Політичний режим: суть, структура, основні типи.
2. Характеристика демократичного політичного режиму.
3. Недемократичні політичні режими: тоталітарний, авторитарний.

Темі рефератів: 1 . Характеристика політичного режиму в Україні на сучасному етапі.

2. Тоталітарні режими ХХ століття.
3. Е. Фром про соціально-психологічні причини фашизму в книзі “Втеча від свободи”.
4. Специфіка радянського тоталітаризму, причини його появи.
5. Українська інтелігенція і сталінізм.
6. Авторитаризм у країнах Азії, Африки та Латинської Америки: природа й еволюція.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників

1. Скласти перелік нових політологічних понять, термінів, що зустрілись при вивченні теми; відшукати їх визначення в словниках, енциклопедіях.
2. Скласти план-конспект статті В. Якушика “Різновиди політичних режимів” (Віче. – 1995. - № 9).

Практичні завдання

1. Зіставити кілька визначень політичного режиму, дати власне категоріально-політологічне визначення даного явища.
2. Порівняти політичні режими за наступними критеріями:

Критерії	Тоталітаризм	Авторитаризм	Демократія
Ступінь політичної свободи (наявність прав і свобод) Ступінь примусу і насильства Принципи організації влади (розподіл влади чи концентрація, всезагальні вибори чи закритий спосіб формування, відповідальність властей перед законом) Місце та роль держави Зрілість громадянського суспільства Наявність опозиції, інакомислення, плюралізм чи моїзм ідеології Існування конкурентної партійної системи чи монополія однієї партії			

3. Опираючись на існуючі класифікації радянського політичного режиму в різні історичні періоди, дати його розгорнуту характеристику.

Історична еволюція радянського політичного режиму та його класифікації

Класифікації	1929-1953 рр.	1956-1985 рр.
Перша (олігархія тиранія) Друга Помірно-репресивний(ліберально-терористичний) Третя (авторитаризм--демократія)	Тиранія (править один) Репресивно-терористичний (масовий терор і репресії) Тоталітарний режим (майже тотальний контроль усіх сфер суспільної діяльності)	

Завдання для перевірки знань

1. Що таке політичний режим?
2. Як співвідносяться поняття “політична система” і “політичний режим”?
3. Яке значення ідеології для характеристики політичного режиму?
4. У чому відмінність між демократичним і недемократичним політичними режимами?
5. Назвати типи політичних режимів.
6. Що ви розумієте під демократичним авторитаризмом?
7. Дати визначення політичних режимів, які мало місце в історії України?
8. Охарактеризувати політичний режим сучасної України.

Варіант II

Нетрадиційна форма – метод “малих груп”

Студенти поділяються на декілька груп відповідно до кількості режимів, які вивчаються (авторитарний, тоталітарний, демократичний, змішаний). Кожна з них дає характеристику одному політичному режимові, зумовленого соціально-економічними умовами і традиціями окремо взятого суспільства. Аудиторія може ставити питання, які стосуються причини виникнення й еволюції політичних режимів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев С. Политический режим и политическая демократия // Социально-политические науки. – 1992. – № 2-3.
2. Андерсон Р.Д. Тоталитаризм: концепция или идеология? // Полис. – 1993. - № 3.
3. Арон Р. Демократия и тоталитаризм. – М., 1993.
4. Баран В. Теорія тоталітаризму: генеза і сутність // Сучасність. – 1996. - № 8.
5. Гаджиев К.С. тоталитаризм как феномен XX века // Вопросы философии. – 1992. - № 2.

6. Дем'яненко Б. Порівняльний аналіз фашистської та сталінської моделей тоталітаризму // Нова політика. – 1999. - № 1.
7. Игрицкий Ю.И. Концепция тоталитаризма: уроки многолетней дискуссии на Западе // Вопросы истории. – 1990.- № 6.
8. Саламатин В.С. Политические режимы: к методологии понятий. – М., 1995.
9. Федорцов В. Эволюция авторитаризма. – М., 1994.
10. Фром Э. Психология нацизма. (Из книги “Бегство от свободы”) // Диалог. – 1991. - № 6.
11. Якушик В.М. Різновиди політичних режимів // Віче. – 1995. - № 9.

Тема 9. Вибори і виборчі системи

Основні поняття і терміни:

вибори; бюлетень; виборчий процес; голосування; депутат; виборчий округ; електорат; одномандатний виборчий округ; абсентеїзм; багатомандатний виборчий округ; виборча система; виборчий ценз; мажоритарна виборча система; виборчий метр; пропорційна виборча система; висунення кандидатів; змішана виборча система; процедура балотування; виборче право; пасивне виборче право; активне виборче право.

ПЛАН

1. Функції та технологія виборів у демократичному суспільстві.
2. Виборча система: поняття, типологія.
3. Виборча система України.

Теми рефератів:

1. Абсентеїзм: поняття, ознаки, форми.
2. Порівняльний аналіз основних виборчих систем.

3. Виборча система України.
4. Основні способи формування політичного іміджу кандидата в депутати.
5. Технологія проведення виборчої кампанії.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників

1. Занотувати та засвоїти основні поняття і терміни з теми, використавши “Політологічний енциклопедичний словник”; визначити їхній зміст.
2. Скласти розгорнутий план-конспект статті І.Т.Кіса “Виборчі системи та їх політичні наслідки” (нова політика. – 1996. – № 2-3).

Практичні завдання

1. Заповнити таблицю

	Мажоритарна система	Пропорційна система
Позитивні сторони	1 2 3	1 2 3
Негативні сторони	1 2 3	1 2 3

Завдання на перевірку знань

1. Що таке вибори?
2. Яка роль і функція виборів у житті суспільства?
3. Назвати головні принципи демократичної організації виборів.
4. Охарактеризувати основні стадії виборчого процесу.
5. Які основні елементи технології виборів?
6. Що таке виборча система?
7. Чим відрізняються пропорційна і мажоритарна виборчі системи? Які різновиди їх існують у сучасному світі?

8. Які типи виборів мають місце в нашій країні? Що ви знаєте про порядок їх проведення?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Балабан Р. Результати парламентських виборів 1990, 1994, 1998 рр.: політологічний аналіз // Нова політика. – 1998. - № 6.
2. Бебик В. Політичний маркетинг і менеджмент. – К., 1996.
3. Бебик В. Як стати популярним, перемогти на виборах і утриматися на політичному Олімпі. – К., 1993.
4. Кіс І. Виборчі системи та їх політичні наслідки // Нова політика. – 1996. № 2-3.
5. Ковлер А.И. Основы политологического маркетинга. (Технология и организация избирательных компаний). – М., 1993.
6. Левчик Д.А. Основные элементы актуализации имиджа кандидата в депутаты в ходе подготовки и проведения избирательной кампании // Вестник МГУ. – Сер. 12 “Политические науки”. – 1995. - № 2.
7. Левчик Д.А. Особенности подготовки и проведения избирательной кампании “от двери к двери” // Вестник МГУ. – Сер. 12 “Политические науки”. – 1995. - № 3.
8. Почепцов Г. Выборчий імідж // Нова політика. – 1998. - № 3.
9. Президентські вибори в Україні: політичні ресурси та імідж претендентів // Політична думка. – 1999. - № 1-2.
10. Рябов С. Політичні вибори. – К., 1998.
11. Таагепера Р., Шугарт М.С. Описание избирательных систем // Полис. – 1997. - №3.
12. Томенко М. Підсумки парламентських виборів в Україні (політичні орієнтації і надання переваг електорату) // Політична думка. – 1998. - № 2.

Тема 10. Держава як інститут політичної системи

Основні терміни і поняття:

державна; правова держава; державна влада; соціальна держава; державний суверенітет; державний апарат; форма держави; форма правління; монархія; республіка; форма державного устрою; унітарна держава; федерація; конфедерація.

ВАРІАНТ 1

ПЛАН

1. Походження, сутність та функції держави. Місце держави в політичній системі суспільства.
2. Типологія держав.
3. Правова держава і громадянське суспільство.
4. Проблеми становлення й розвитку правової соціальної держави, громадянського суспільства в сучасній Україні.

Теми рефератів: 1. Генеза і функції держави.

2. Атрибути держави.
3. Еволюція уявлень про походження держави.
4. Правова держава: сутність і функції.
5. Соціальна держава: суть та основні інститути соціальної держави.
6. Умови формування та основні ознаки громадянського суспільства.

Завдання для вивчення періоджерел, навчальних посібників

1. Скласти перелік нових політологічних понять, що зустрілись при вивченні теми; відшукати їх визначення в словниках, енциклопедіях.
2. Опрацювати твори В. Липинського, М. Грушевського, у яких аналізуються проблеми українського державного будівництва.

Практичні завдання

1. Заповнити таблицю теорії виникнення держави.

Теорія	
Теократична	
Патріархальна	
Договірна	
Завоювання	
Марксистська	

2. Сформулювати основні відмінності між унітарною, федеративною державами та конфедерацією відповідно до ознак, наведених у таблиці.

Ознаки	Унітарна держава	Федеративна	Конфедерація
Ким приймаються рішення			
Територія			
Ступінь самостійності адмін. – територ. одиниць			
Конституція			
Громадянство			
Суб'єкт зовнішньої політики			

Завдання на перевірку знань

1. Дати визначення держави.
2. Яке місце держави і політичній системі?
3. Перелічити функції держави.
4. Виокремити основні типи держави, дати їм розгорнуту характеристику.
5. Назвати відмінності між правовою і поліційною державами.
6. Чи всяка правова держава є соціальною?

7. Які принципи взаємовідносин законодавчої і виконавчої гілок влади в президентських, парламентських і президентсько-парламентських республіках?
8. Назвати спільні і відмінні риси між парламентською республікою і парламентською монархією.
9. Охарактеризувати форму правління в сучасній Україні.
10. Розкрити сутність та основні принципи правової держави.
11. Які умови формування соціальної держави?
12. Що таке громадянське суспільство? Встановіть взаємозв'язок між ним і державою.

ВАРІАНТ II

Реферативна форма проведення семінару

Темати рефератів:

1. Генеза і форми Української держави.
2. Концепція української державності в творах В. Липинського.
3. Форми державного устрою і процедура утворення інститутів верховної державної влади.
4. Проблеми становлення державної незалежності України.
5. Конституція України про демократичну, правову, соціальну державу.
6. Правова держава: ідея і дійсність.
7. Співвідношення громадянського суспільства та правової держави.

ВАРІАНТ III

Семінар - дискусія

Питання для дискусії

1. На певному етапі суспільного розвитку зароджується держава. Розкрийте основні теорії її виникнення і розвитку.

2. У структуру політичної системи, крім держави, входять і політичні партії. Чому саме держава є базовим елементом політичної системи? Що таке держава? Які її основні характеристики?
3. Важливою ознакою держави є суверенітет. Що таке суверенітет? Чи можна говорити про абсолютний суверенітет держави? Аргументуйте свою відповідь.
4. Ж.-Ж. Руссо вводить поняття “народний суверенітет”. Який зміст у нього вкладає?
5. Через різні причини – зовнішні та внутрішні – держава може позбутися суверенітету. Які причини привели до втрати державності Україною, на думку В. Липинського в праці “Листи до братів-хліборобів”?
6. Відомі такі форми державного устрою: унітарна держава, федерація, конфедерація. Дати їх характеристику. Чи можуть ці форми поєднуватися в рамках однієї держави? Якщо так, назвати приклади. Яка форма державного устрою, на вашу думку, найбільш доцільна для України?
7. Які функції виконує держава? Розкрити особливості їх реалізації на різних етапах історичного розвитку.
8. Що означає “правова держава”, які її основні принципи? Що таке соціальна держава? Чи правомірним є їх поєднання в державному будівництві?
9. У якому співвідношенні перебувають громадянське суспільство і правова держава? У процесі розвитку розв’язується діалектична суперечність між ними? Назвати структурні елементи громадянського суспільства.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Гаджиев К.С. Концепция гражданского общества: идейные истоки и основные вехи формирования // Вопросы философии. – 1991. - № 7.
2. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991.
3. Грушевський М. На порозі нової України. – К.,

4. Димитров Ю. Правова держава: перспектива чи сьогоднішній день? // Право України. – 1995. - № 5-6.
5. Ильин М.В., Коваль Б.И. Две стороны одной медали: гражданское общество и государство // Политические исследования. – 1992. - № 1-2.
6. Козлихин И.Ю. Идея правового государства: история и современность. – СПб., 1993.
7. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. – Відень, 1926.
8. Нерсеянц В. Правовое государство: история и современность // Вопросы философии. - 1989. - № 2.
9. Перечудов С. Гражданское общество как политический феномен // Свободная мысль. – 1992. - № 9.
10. Рута С. Держава як основний елемент політичної системи // Розбудова держави. – 1993. - № 7.
11. Удовиченко В. Соціальна держава: пошук оптимально прийнятної моделі соціально-економічного розвитку // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 1999. - № 1.
12. Шемшученко Ю. Проблеми розбудови української державності // Право України. - 1997. - № 1.
13. Якушик В. Різноманітність форм правління // Філософська та соціологічна думка. – 1990. - № 10.

Тема 11. Політичні партії, партійні системи, суспільно-політичні організації та рухи

Основні поняття і терміни:

партія; “закон олігархізації партій”; партологія; партійна система; кадрова партія; однопартійна система; масова партія; двопартійна система; правляча партія; багатопартійна система; опозиційна партія; політична організація; ліва партія; громадська організація; права партія; громадсько-політичне

об'єднання; центристська партія; типологія суспільних рухів; парламентська партія; коаліція партій; функції громадських організацій; партійні фракції; функції суспільних рухів; функції партій; член партії.

Варіант I

ПЛАН

1. Походження, сутність та основні етапи розвитку політичних партій.
2. Функції і типи політичних партій.
3. Партійні системи.
4. Громадсько-політичні організації та рухи: сутність, ознаки, типологія.

Теми рефератів: 1. Основні політологічні концепції розуміння суті і функцій політичних партій.

2. Формування багатопартійної системи в Україні.
3. Поширення світових суспільно-політичних рухів в Україні.
4. Взаємозв'язок партійних і виборчих систем.
5. У джерел партології: Дж. Брайс, Р. Міхельс, М. Острогорський.
6. “Залізний закон олігархізації” Р. Міхельса.
7. Громадські організації України.

Завдання для вивчення періоджерел, навчальних посібників

1. Опрацювати твори таких політологів, як Р. Міхельс, Дж. Сарторі, М. Дюверже, де аналізуються проблеми суті, діяльності політичних партій, їх типології.
2. Скласти перелік нових політологічних понять, що зустрілись при вивченні теми; відшукати їх визначення в словниках, енциклопедіях.

Практичні завдання

1. Заповнити таблицю, використавши матеріал із книги Л. Саністебана “Основи політичної науки” (М., 1992. – С. 75-76).

Типи партій	Основні риси
Масові Кадрові	
Патронажні Ідеологічні	
Станові і класові	
Консервативні Реформістські Революційні	
З індивідуальним членством З колективним членством	
Харизматичні Традиційні Раціональні	
Змагальні Монопольні	

2. Заповнити таблицю програмних засад українських політичних партій.

Партія	Форма правління	Національно-державний устрій	Економічна модель	Соціальний захист
КПУ СДПУ(о) НРУ УНР ПРП Дем. союз ПЗ УРП				

Завдання на перевірку знань

1. Які етапи генезису політичних партій у світовій історії?
2. Назвати основні функції політичних партій.
3. Порівняти особливості кадрових та масових партій.

4. Чим відрізняються комуністичні партії від фашистських?
5. Що спільного та відмінного між партіями ліберальними й консервативними?
6. Чим відрізняються партії комуністичні від соціал-демократичних?
7. Які відмінності між фашистськими й націоналістичними партіями?
8. Як типи політичних партій відомі в політичній теорії і практиці? Що таке партійна система?
9. Які основні риси одно-, дво- і багатопартійної систем?
10. Дати характеристику сучасним політичним партіям України, їхній партійній системі.
11. Дати визначення громадсько-політичної організації та руху.
12. Які функції виконують громадські організації та рухи?
13. Розкрийте зміст поняття “світовий суспільно-політичний рух”.
14. Назвати основні критерії класифікації політичних рухів.
15. Перелічити основні причини глобальної кризи комуністичного руху в світі.

Варіант II

Семінар-прес-конференція

Партійна система Івано-Франківщини: основні типи та зміст діяльності діючих політичних партій

Метою даного заняття є не лише на методологічному рівні з'ясувати основні проблеми теми, але й ознайомитись з практичною діяльністю кількох існуючих у регіоні політичних партій.

У процесі підготовки студенти повинні опрацювати рекомендовану літературу, підготуватись до поставлених питань. Викладач разом із ними визначається в принципі поділу діючих у регіоні політичних партій (згідно з М. Дюверже, кадрові та масові щодо ідеологічної орієнтації чи інші). Відповідно запрошуються представники різних напрямів. Вони заздалегідь знайомляться з питаннями, винесеними на обговорення.

Заняття починається з вступної частини, що належить робити викладачеві. Далі надається можливість виступити запрошеним з визначеними питаннями. Для цього слід виділити однакову кількість часу всім виступаючим. Бажано, щоб вони вказали на основні кількісні характеристики партій, які представляють. Після їхнього слова студенти дають питання.

На занятті викладач повинен спрямувати обговорення в правильному напрямі. Завершується робота його узагальненими висновками.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Базовкін Е., Кремінь В. Партії та громадські об'єднання України. – К., 1994.
2. Білоус А. Виборче законодавство та партійна система України в порівнянні з деякими країнами ЄС та Східної Європи // Нова політика. – 1999. - № 1.
3. Білоус А. Політичні об'єднання України. – К., 1993.
4. Гарань О.В. Убити дракона (з історії Руху та нових партій України). – К., 1993.
5. Корнієвський О.А., Якушик В.М. Молодіжний рух та політичні об'єднання в сучасній Україні. – К., 1997.
6. Костилева С., Ворошилов О. Нові тенденції в розвитку політичних партій України // Нова політика. – 1996. - № 6.
7. Кочетков А.П. Политические партии и партийные системы // Вестник московского университета. – Серия 12 “Политические науки”. – 1998. - № 6.
8. Кужелюк Ю. Українські політичні партії: тенденції сучасного розвитку // Українські варіанти. – 1998. - № 3-4.
9. Литвин В. Феномен партії // Віче. – 1992. - № 6.
10. Михельс Р. Социология политической партии в условиях демократии (главы из книги) // Диалог. – 1990. - № 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 18.
11. Політичні партії України / За ред. проф. В.М. Якушика. – К., 1996.

12. Пуфлер Е. Парти́на система незалежної України: особливості формування, тенденції подальшої трансформації // Нова політика. – 1997. – № 1.
13. Пушкарева Г.В. Партии и партийные системы: концепция М. Дюверже // Социально-политический журнал. – 1993. - № 9.
14. Шведа Ю. Політична система України на шляху до поляризованого плюралізму // Українські варіанти. – 1998. - № 3-4.

Тема 12. Політична діяльність як спосіб існування політичного життя суспільства

Основні поняття і терміни:

політична поведінка; політичний процес; рішення; політична діяльність; політичне рішення; мотив політичної діяльності; типи політичних рішень; форми політичної діяльності; політична участь; політична ситуація; політичне функціонування; центр рішення; політичне управління; процес прийняття рішення; типологія політичного управління; реалізація рішення; політична позиція; компроміс; консенсус; маніфестація; мітинг; демонстрація; страйк; політичне співробітництво; політичний маркетинг.

ПЛАН

1. Суть політичної діяльності, її місце в системі суспільних форм діяльності. Форми політичної діяльності.
2. Суть і роль управління в суспільно-політичному житті.
3. Політична поведінка. Політичні рішення. Їх сутність та технологія реалізації.

- Темі рефератів:*** 1. Мотиваційна структура політичної діяльності.
2. Н. Макіавеллі про співвідношення мети і засобів політичної діяльності.
3. Конституційні форми участі громадян України в політичному житті держави.

4. Шляхи і засоби підвищення ефективності політичного управління.
5. Політичне рішення і політична ситуація, їхня взаємозалежність.
6. Система прийняття рішень в Україні.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників

Скласти перелік нових політологічних понять, термінів, що зустрілись при вивченні теми; відшукати їх визначення в словниках, енциклопедіях.

Практичні завдання

Підготувати виступ про політичну діяльність М. Грушевського, С. Петлюри, Д. Донцова, Л. Лук'яненка, В. Чорновола, інших українських політиків минулого і сучасного (за вибором).

Завдання на перевірку знань

1. Що таке політична діяльність? Які види політичної діяльності вам відомі?
2. Назвати основні елементи структури політичної діяльності.
3. Яка мотиваційна структура політичної діяльності?
4. Дати визначення понять “політична потреба” і “політичний інтерес”, розкрити їхній взаємозв'язок.
5. Чи існує відмінність у виборі методів, форм, засобів політичної діяльності суб'єктами, які володіють політичною владою і які лише ведуть боротьбу за неї?
6. Дати морально-правову оцінку такому твердженню: “Політична мета виправдовує будь-які засоби”.
7. Розкрити зміст поняття “політична опозиція”. Які типи політичної позиції прийнято виділяти в політології?
8. Проаналізувати зміст основних видів політичної взаємодії.
9. Який стан політичної взаємодії характеризується поняттям “консенсус”?
10. Перелічити основні критерії, за якими можлива класифікація політичної діяльності.
11. Визначити чинники, що впливають на ефективність управлінської діяльності; порівняти їх із критеріями ефективності управління.

12. Як співвідносяться між собою політика і управління?
13. Дати порівняльну характеристику типів аналізу рішень.
14. Визначити роль бюрократії в ухваленні та реалізації управлінських рішень.
15. Проаналізувати динаміку зміни центру рішень в Україні.
16. Визначити особливості прийняття рішень у кризових ситуаціях.
17. Які з відомих вам типів політичних рішень в Україні не зовсім точні?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Абазов В.Е., Кремінь В.Г. Політичні рішення: механізм прийняття. – К., 1995.
2. Алтухов В. Компромисс – новое слово эпохи? // Свободная мысль. – 1993. - № 16.
3. Бебик В.М. Політичний маркетинг і менеджмент. – К., 1996.
4. Бебик В. Організація роботи правлячого кабінету: соціопсихологічний та інформаційний аспекти // Політологічні читання. – 1993. - № 1.
5. Глухова А.В. Формирование политического консенсуса в переходном обществе: опыт и проблемы // Социально-политический журнал. – 1993. - № 1-2.
6. Князев В.М. Соціальна технологія та управління політичними процесами в Україні. – К., 1995.
7. Назаров М.М. Политический протест: опыт эмпирического анализа // Социс. – 1995. - № 1.
8. Райт Г. Державне управління. – К., 1964.

Тема 13. Політична еліта і політичне лідерство

Основні поняття і терміни:

еліта; елітаризм; расизм; антисемітизм; лідер; аристократія; політичне лідерство; олігархія; стиль і типи лідерства; панівний клас; формальний і

неформальний лідер; “провідна верства”; технологія лідерства; маса; політичний “імідж”; натовп; теорії політичного лідерства; залізний закон олігархії; функції лідера; культ особи; типологія еліт; політичний волюнтаризм; контреліта.

ПЛАН

1. Поняття еліти, її структура, функції та типологія. Політична еліта в структурі влади.
2. Теоретичні обґрунтування елітаризму:
  - а) концепції еліти В. Паретто і Г. Моска. Р. Міхельс про олігархію;
  - б) сучасні концепції еліт. Еліта і демократія.
3. Шляхи формування політичної еліти в сучасній Україні.
4. Політичне лідерство: природа, функції, типи і стилі. Теорії політичного лідерства.

- Теми рефератів:**
1. В. Липинський про роль аристократії (“провідної верстви”).
  2. Політичне лідерство в посткомуністичній Україні.
  3. Расизм та антисемітизм як різновиди теорії еліт.
  4. М. Вебер про лідерство.
  5. Політичний портрет одного з лідерів (за бажанням).

Завдання для вивчення періоджерел, навчальних посібників

1. Скласти перелік нових політологічних понять, термінів, що зустрілись при вивченні теми; відшукати їх визначення в словниках, енциклопедіях.
2. Опрацювати працю Б. Кухти та Н. Теплоухова “Політичні еліти і політичне лідерство”, визначити її основні ідеї.

Практичні завдання

1. Розробити таблицю принципів і типів легітимності політичних еліт. Вказати на їхні особливості в сучасній Україні.

2. Дати характеристику взаємовідносин та взаємовпливу народу і лідерів, популізму в політиці. Розробити схему критеріїв оцінки авторитету, популярності та ефективності діяльності політичних лідерів у сучасній Україні.

Завдання на перевірку знань

1. У чому суть постулатів елітаризму?
2. Дати порівняльну характеристику теорій еліти В. Парето, Г. Моска, Р. Міхельса.
3. Які критерії типологізації еліт?
4. З якими типами політичних еліт ви зустрічаєтесь у політичному житті України?
5. Розкрити проблему лідерства в історії європейської політичної думки.
6. Які основні функції та механізми діяльності політичного лідерства?
7. Перелічіть та опишіть відомі вам типи політичного лідерства.
8. Якими рисами, на ваш погляд, повинна володіти людина, котра претендує на роль політичного лідера?
9. Які особливості висування політичного лідера в умовах однопартійної системи?
10. Культ політичного лідера визначається режимом влади чи особистими рисами, які його характеризують?
11. Які фактори впливають на успіх діяльності політичного лідера?
12. Кого вважаєте авторитетними і реальними політичними лідерами в історії українського суспільства, а також на сучасному етапі його розвитку?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Авунова Г.А. Политическое лидерство // Государство и право. – 1993. - № 5.
2. Ашин Г.К. Элитизм и демократия // Общественные науки и современность. – 1996. - № 5.

3. Ашин Г.К. Политическое лидерство: оптимальный стиль // *Общественные науки и современность*. – 1993. - № 2
4. Бебик В. Еліта, елітаризм, лідерство // *Віче*. – 1993. - № 7.
5. Блондель М. Политическое лидерство. – М., 1992.
6. Вовканич. Еліта – найбільш конвертована валюта // *Віче*. – 1997. - № 5.
7. Выдрин Д.И. Политический лидер и проблемы его формирования. – К., 1990.
8. Газоватий М. Проблеми і біль становлення української еліти // *Нова політика*. – 1999. - № 2.
9. Кухта Б., Теплоухова Н. Політичні еліти і політичне лідерство. – Львів, 1995.
10. Малахов В. Інтелігенція та еліта: становлення в сучасній Україні // *Політична думка*. – 1994. - № 3.
11. Полохало В. Правляча еліта та контреліта в сучасній Україні // *Демократія в Україні. Минуле і майбутнє*. – К., 1993.
12. Херманн М. Стили лидерства и формирование внешней политики // *Полис*. – 1991. - № 1.
13. Шпакова Г.П. Типы лидерства в социологии Макса Вебера // *Социологические исследования*. – 1988. - № 5.

Тема 14. Політична свідомість і політична культура

Основні поняття і терміни:

свідомість; політична соціалізація; політична свідомість; політичні цінності; рівні політичної свідомості; масова свідомість; політичні ідеї; політичні традиції; політичний досвід; громадська думка; політичні знання; політична культура; політичні переконання; громадянська культура; спосіб політичного мислення; типологія політичної культури.

ВАРІАНТ I

ПЛАН

1. Сутність та соціальна роль політичної свідомості в життєдіяльності суспільства. Різновиди політичної свідомості.
2. Зміст, структура, функції політичної культури. Основні шляхи і фактори її формування.
3. Типологія політичної культури.

Теми рефератів: 1. Політична свідомість як відображення політичного життя суспільства.

2. Форми і рівні політичної свідомості.
3. Динаміка політичної свідомості сучасного українського суспільства.
4. Політична культура як чинник модернізації суспільства.
5. Політична культура особистості.
6. Суперечність сучасної політичної культури українського суспільства.

Завдання для вивчення періоджерел, навчальних посібників

1. Використовуючи довідкову літературу, виписати не менше п'яти визначень політичної культури. Порівняти їх.
2. Опрацювати й законспектувати працю В. Липинського “Листи до братів-хліборобів”, визначити теоретичні принципи автора в аналізі української національної політичної культури.

Практичні завдання

1. З'ясувати й розробити структуру якісних відмінностей між демократичною політичною культурою та тоталітарною.
2. Назвати політичні цінності та орієнтації, які, на ваш погляд, повинні перейняти українські громадяни і які зможуть, у свою чергу, забезпечити стабільність політичної системи.

Завдання на перевірку знань

1. Що таке політична свідомість? Яка її структура?
2. Чому політична свідомість є сукупністю знань та оцінок?
3. Яку роль відіграє буденна політична свідомість?
4. Які функції виконує політична свідомість?
5. Які рівні та форми політичної свідомості вам відомі?
6. Дати визначення політичної культури.
7. Яке місце займає політична культура в системі загальнонаціональної?
8. Як політична культура співвідноситься з політичною системою?
9. Назвати елементи політичної культури.
10. Сформулювати основні чинники, що впливають на процес формування й розвитку політичної культури суспільства?
11. Які є типи політичної культури?
12. Дати характеристику демократичному та тоталітарному типам політичної культури.
13. Порівняти політичні культури за класифікацією Г. Алмонда, С. Верби.
14. Чи можна сформувати політичну культуру тільки освітніми засобами?
15. Які риси політичної культури найбільше гальмують процес економічної модернізації в Україні?
16. Назвати основні риси політичної культури українського народу.
17. У чому полягають особливості функціонування та розвитку політичної культури в сучасній Україні?

ВАРІАНТ II

Нетрадиційна форма проведення заняття

“Круглий стіл”, прес-конференція

“Політична культура українського народу: історія і сучасність”.

У процесі підготовки до заняття студентам пропонується подумати над такими проблемами:

- Сучасний рівень політичної культури українського народу: шляхи і труднощі формування.

- До якого типу відноситься дана політична культура і чому?
- Фактори, що сприяють формуванню даної політичної культури.
- Політична культура і національний характер: проблеми взаємозв'язку.
- Вплив політичних традицій на формування і розвиток політичної культури.
- Роль і місце політичної культури в сучасному політичному житті.
- Шляхи і засоби формування громадянської культури.

Кожну відповідь необхідно підтвердити прикладами. Заняття відбувається під керівництвом викладача. З кожної обговорюваної проблеми студенти зробити свої висновки.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии // Политические исследования. – 1992. - № 4.
2. Баталов Э.Я. Политическая культура как социальный феномен // Вестник МГУ. Социологические исследования. – 1991. - № 5.
3. Бебик В. Наша політична культура // Політологічні читання. – 1992. - № 3.
4. Буцєвицький В. Проблеми політичної культури в Україні в процесі державотворення // Нова політика. – 1999. - № 1.
5. Головаха Є. Особливості політичної свідомості // Політологічні читання. – 1992. - № 1.
6. Дженусов А.И. Политическая культура: концептуальные аспекты // Социально-политический журнал. – 1994.- № 11-12.
7. Лісовий В. Поняття політичної культури і сучасний стан політичної культури в Україні // Розбудова держави. – 1993. - № 3.
8. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. – Відень, 1926.
9. Любимый Я.В. Современное массовое сознание: динамика и тенденции развития. – К., 1993.

- 10.Макаренко Е., Коваль О. Специфіка поняття “політична культура суспільства” // Нова політика. – 1997. - № 6.
- 11.Пахомов Ю. Політична культура посттоталітарної доби // Політологічні читання. – 1992. - № 2.
12. Поливаева Н.М. Политическое сознание // Государство и право. – 1993. - № 5.
13. Рудакевич О. Феномен політичної культури // Віче. – 1997. - № 10.
- 14.Сергиенко П.А. Массовое политическое сознание. – К., 1991.
- 15.Чередниченко А.П. Политическое сознание и политическая культура. – К., 1990.

Тема 15. Політична ідеологія. Основні ідейно-політичні течії

Основні поняття і терміни:

політична свідомість; комунізм; політична ідеологія; фашизм; функції політичної ідеології; націоналізм; консерватизм; анархізм; лібералізм; соціал-демократія.

ВАРІАНТ І

ПЛАН

1. Сутність, структура, рівні та функції політичної ідеології.
2. Основні ідейно-політичні течії: лібералізм та неолібералізм, консерватизм та неоконсерватизм, соціалізм, правий та лівий екстремізм.

Теми рефератів: 1. Ідеологія як чинник соціального консенсусу.

2. Сучасний лібералізм: традиції та новації.

3. Особливості розвитку неоконсерватизм в сучасному світі.

4. Боротьба проти тероризму – нагальна потреба сучасності.

5. Специфіка соціал-демократичної ідеології.

6. Трансформація ідеологій в умовах нових інформаційних ідеологій.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників

1. Скласти перелік нових політологічних понять, термінів, що зустрілись при вивченні теми; відшукати їх визначення в словниках, енциклопедіях.
2. Опрацювати працю І. Мигула “Політичні ідеології: порівняльний аналіз”; скласти розгорнутий план-конспект.

Практичні завдання

1. Підібрати з періодичної преси фактичний матеріал про основні параметри “шведської моделі” (див.: Швеція. Соціал-демократія на практиці. Общественная жизнь за рубежом // Книжное обозрение. – 1991. - № 1).
2. Заповнити таблицю характерних рис основних ідейно-політичних течій.

Лібералізм	Консерватизм	Соціалізм	Соціал-демократія	Фашизм

Завдання на перевірку знань

1. У чому суть поняття “політична ідеологія”?
2. Яка структура і функції політичної ідеології?
3. Охарактеризувати концепції політичної ідеології?
4. З’ясувати причини появи ідеології. Які чинники впливають на формування тієї чи іншої ідеології в межах конкретної країни?
5. Дати характеристику сучасного лібералізму.
6. Яке співвідношення лібералізму й демократії?
7. У чому відмінність класичного та нового лібералізму?
8. Які позиції консерваторів у трактуванні проблем свободи, демократії, держава?
9. Якими ідеями виділяється консерватизм?
10. У чому відмінність соціал-демократії від лібералізму та консерватизму?

11. Чому комунізм претендував на статус науки? Чим наука відрізняється від ідеології?
12. Пояснити трансформації ідеологічних доктрин у разі перетворення на партійні або державні.
13. Дати характеристику політичним течіям правого та лівого екстремізму.

ВАРІАНТ II

Заняття проводиться у формі обговорення і захисту рефератів студентам.

Темі рефератів: 1. Основні ідейно-політичні течії: сутність і типологія.

2. Сучасний лібералізм: традиції та новації.
3. Соціально-політичні ідеї та цінності консерватизму.
4. Особливості розвитку неоконсерватизму в сучасному світі.
5. Марксистська концепція соціалістичного ладу.
6. Соціал-демократична доктрина суспільного устрою.
7. Правий та лівий екстремізм: сучасна ідеологія і політика.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бессонов Б.И. Фашизм: идеология, политика. – М., 1985.
2. Воронкова В. Консерватизм // Політологічні читання. – 1992. - № 2.
3. Гаджиев К.С. Политическая идеология: Концептуальный аспект // Вопросы философии. – 1998. - № 12.
4. Гавриленко І. Чи потрібна державі ідеологія // Віче. – 1996. - № 4.
5. Галкин А. Фашизм – его сущность, корни, признаки и формы правления // Полис. – 1995. - № 2.
6. Гелей С. Консерватизм у політичній практиці сучасної України // Українські варіанти. – 1998. - № 1.
7. Голубуцький О., Кулик В. Консерватизм – ідеологія порядку, стабільності і добробуту. – К., 1995.
8. Желев Ж. Фашизм. Тоталитарное государство. – М., 1991.

9. Заблоцький В. Феномен лібералізму // Схід – East. – 1998. - № 6.
10. Кара-Мурза А.В. Либералізм против хаоса // Полис. – 1994. - № 3.
11. Мати У. Идеологии как детерминанта политики в эпоху модерна // Полис. – 1992. - № 1-2.
12. Мигул І. Політичні ідеології: порівняльний аналіз. – К., 1997.
13. Струве П.Б. О мерах и границах либерального консерватизма // Полис. – 1994. - № 3.
14. Томенко М. Головні чинники українського консерватизму на тлі європейських традицій // Політика плюс... - 1995. – № 1.

Тема 16. Політичні конфлікти і шляхи їх подолання

Основні поняття і терміни:

міжнародні криза; політичний конфлікт; міжнародний конфлікт; суперечність; етнополітичний конфлікт; політичні відмінності; політичний консенсус; політична криза; політичний компроміс; локальний конфлікт; урядова криза; парламентська криза; конституційна криза; криза легітимності.

ПЛАН

1. Поняття політичного конфлікту. Основні положення сучасної теорії конфлікту.
2. Функції та типологія політичних конфліктів.
3. Механізм регулювання політичних конфліктів.

Темі рефератів: 1. Політичний тероризм. Що це таке?

2. Характер та особливості політичних конфліктів на території колишнього СРСР.
3. Основні етапи еволюції теорії соціально-політичних конфліктів.
4. Конфлікт як чинник стабільності суспільства (на прикладі теорії конфлікту Р. Дарендорфа).
5. Шляхи розв'язання політичних конфліктів.
6. Політичні конфлікти в Україні: причини виникнення і способи розв'язання.

Завдання для вивчення періоджерел, навчальних посібників

1. Скласти перелік нових політологічних понять, термінів, що зустрілись при вивченні теми; відшукати їх визначення в словниках, енциклопедіях.
2. Опрацювати статтю В. Овчинникова “Политические конфликты и кризисные ситуации”, скласти до неї розгорнутий план-конспект.

Практичні завдання

1. Визначити основні типи політичних конфліктів, які мали місце в Україні з 1990 р.
2. Проаналізувати нинішнє політичне становище України з точки зору конфліктології. Визначити конфліктогенні фактори, які мають місце в сучасних умовах.
3. Запропонувати власні технології врегулювання конфліктів та управління можливими чи наявними конфліктними ситуаціями в Україні.
4. Використовуючи навчальний матеріал та історичну літературу, проаналізувати фактори, які вплинули на виникнення й розвиток конкретних політичних конфліктів у світовій та українській історії.

Заповніть таблицю.

Фактори	Політичні конфлікти в історії людського суспільства
Біологічні Психологічні Демографічні Географічні Соціально-економічні	

5. Використовуючи навчальний матеріал і матеріали періодичної преси, проаналізуйте фактори, які впливають на виникнення та розвиток (за

методикою М. Дюверже) політичних конфліктів і кризових ситуацій в країнах СНД. Заповніть таблицю

Політичний конфлікт, криза	Фактори
Грузино-абхазький конфлікт Карабахський конфлікт Громадянська війна у Таджикистані Інші (за вибором)	

Завдання на перевірку знань

1. В чому суть політичного конфлікту?
2. Які типи і види конфліктів ви знаєте?
3. Чи є конфлікти і кризи патологією у розвитку суспільства? Яку роль виконують політичні конфлікти в житті суспільства?
4. Які основні умови виникнення конфліктів та основні правові основи їх вирішення?
5. Розкрийте співвідношення пари “конфлікт-криза”.
6. Чи можливе безконфліктне суспільство?
7. Чим пояснити той факт, що протягом останніх 70-ти років вітчизняні вчені-суспільствознавці не займались проблемами конфліктів?
8. Охарактеризуйте конфлікт як фактор стабільності суспільства на прикладі теорій конфлікту Р. Дарендорфа.
9. Чи можливий політичний конфлікт, сторонами у якому виступали б: особа і держава; особа і певний політичний інститут; окремі особистості?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Авксентьев В.А. Этнические конфликты, история и типология // Социс. – 1996. - № 12.
2. Барсамов В.А. Политические кризисы и смуты (История, теория, современность). – М., 1997.

3. Бекешкіна І.Є. Конфліктологічний підхід до сучасної ситуації в Україні. – К., 1994.
4. Джаконини В. Дарендорф: Теория конфликта. Политология вчера и сегодня. – Вып. 2. – М., 1990.
5. Дойч М. Разрешение конфликта. Конструктивные и деструктивные процессы // Социально-политический журнал. – 1997. - № 1.
6. Коляденко В. Технології регулювання конфліктів // Нова політика. – 1997. - № 5.
7. Кульчар К. Политический конфликт // Политология вчера и сегодня. – Вып. 3. – М., 1991.
8. Маруховська О. Врегулювання етнополітичних конфліктів: наука чи мистецтво // Віче. – 1998. - № 1.
9. Мацієвський Ю. Деякі проблеми теорії конфліктів та насильства // Генеза. – 1995. - № 3.
10. Небоженко В.С. Соціальна напруженість і конфлікти в українському суспільстві. – К., 1994.
11. Овчинников В.Е. Политические конфликты и кризисные ситуации // Социально-политические науки. – 1990. - № 10.
12. Пірек М.І. Основи конфліктології. – К., 1997.
13. Райнст П. Теория конфликта // Полис. – 1991. - № 5.
14. Томенко М. реальні та удавані конфлікти в державній владі // Політична думка. – 1997. - № 1.

Тема 17. Етнонаціональні проблеми суспільства

Основні поняття і терміни:

національні відносини; етнос; унітарна держава; нація; федерація; етнополітика; конфедерація; міжетнічний конфлікт; співдружність націй; національна свідомість; націоналізм; суверенітет; інтернаціоналізм; расизм; космополітизм; сепаратизм; асиміляція; національне відродження; геноцид; автономія; шовінізм.

ПЛАН

1. Етнонаціональні спільності як суб'єкти та об'єкти політики.
2. Зміст національної політики та її місце і роль у гармонізації етнонаціональних відносин.
3. Особливості етнонаціональних відносин в Україні.

Теми рефератів: 1. Міжнаціональні конфлікти: причини виникнення та шляхи подолання.

2. Національні відносини як об'єкт політики.
3. Націоналізм у контексті політичної боротьби.
4. Сучасні інтерпретації феномена націоналізму.
5. Національні меншини у поліетнічних країнах: досвід виживання.
6. Проблеми становлення й розвитку української нації.
7. Національна політика України в сучасних умовах.
8. Порівняльний аналіз міжнародного досвіду вирішення національних проблем в поліетнічних країнах (Бельгія, США, Швейцарія).

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників

1. На основі рекомендованої літератури з'ясувати зміст політологічних понять, що зустрілись при вивченні теми.
2. Опрацювати працю С. Рудницького “Чому ми хочемо самостійної України”, скласти розгорнутий план-конспект.

Практичні завдання

1. Чим відрізняється поняття “етнос” та “етнічна група”?
2. У чому відмінність між нацією й етносом за наявністю таких елементів, як держава, територія?
3. Яку концепцію нації ви поділяєте і чому?
4. Яке місце нації та етнонаціональних відносин у політичному житті?
5. Як ви можете визначити сутність національного питання?

6. Який зміст вкладається в поняття “нація”?
7. Розкрити зміст сучасного національного питання в Україні.
8. Що є причиною міжнаціональних конфліктів (на прикладі різних держав)?
9. Чим відрізняється самовизначення націй від сепаратизму?
10. З'ясувати зміст та основні компоненти концепції “національна ідея” .
11. Пояснити, чому не можна протиставляти соціальну й національну політику; стверджувати, що соціальна політика має переваги над національною?
12. Чим визначається існування різних форм об'єднання націй: співдружність, асоціація співдружності, конфедерація, федерація, автономія тощо?
13. Як співвідносяться поняття “націоналізм” і “національний патріотизм”?
14. У чому причина виникнення великодержавного шовінізму та расизму?
15. Назвати теорії щодо витоків націоналізму.
16. Які ознаки, на ваш погляд, відсутні в українській нації порівняно з сучасними цивілізованими націями?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Авксентьев В.А. Этнические конфликты, история и типология // Социс. – 1996. – № 12.
2. Акт проголошення незалежності України. – К., 1991.
3. Армстронг Дж. Український націоналізм // Зустрічі. – 1991. - № 2.
4. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть // Зб. Статей. – К., 1991.
5. Декларація про державний суверенітет України. – К., 1990.
6. Донцов Д. Націоналізм. – Львів, 1926.
7. Залізник Л. Про українську націю та національну ідею // Дніпро. – 1997. - № 5-6.
8. Концепція етнополітики України // Злагода. – 1996. – 14 травня.

9. Макарчук С. Український етнос (виникнення та історія розвитку). – К., 1992.
10. Маруховська О. Врегулювання етнополітичних конфліктів: наука чи мистецтво // Віче. – 1998. - № 1.
11. Рудницький С. Чому ми хочемо Самостійну Україну? – Львів, 1994.
12. Свідзинський А. Проблеми формування нації та держави в сучасній Україні // Розбудова держави. – 1998. - № 10.
13. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. – К., 1994.
14. Шкляр Л.Є. Українці: етногенез, етнос, етнімія // Віче. – 1997. - № 1.

ВАРІАНТ II

Нетрадиційна форма проведення заняття “круглий стіл” “Націоналізм і демократія”

У рамках обговорення даної проблеми необхідно зупинитися на питаннях, які були підготовлені окремими студентами.

Перелік питань:

1. Поняття націоналізму (різні підходи до цієї проблеми).
2. Сутність демократії.
3. До питання сумісності націоналізму і демократії на сучасному етапі.
4. Гуманізм української національної ідеї.

Після висвітлення даного матеріалу учасникам дискусії пропонується відповісти на такі питання:

1. Як ви розумієте суть:
  - а) українського, американського, канадського, англійського та інших націоналізмів;
  - б) інтегрального націоналізму;
  - в) чинного націоналізму;
  - г) демократичного націоналізму;
  - д) націоналізму відкритого типу;
  - е) націократія;

- є) націоналізму шестидесятників;
  - ж) національного вибуху у ХХ столітті?
2. Як ви розумієте суть:
- а) національного, народного, державного суверенітету;
  - б) чи можливий абсолютний суверенітет?

На закінчення дискусії одному-двом студентам необхідно проаналізувати висловлені точки зору.

Завдання для самостійної роботи

1. Ознайомившись із працею С. Рудницького “Чому ми хочемо Самостійної України”, проаналізувати розділи “Чому ми хочемо Самостійної України”, “До основ українського націоналізму”.
2. Проаналізувати працю М. Сціборського “Націократія”, висловити власну точку зору на порушені в ній проблеми.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ВАРІАНТУ II

1. Бачинський Ю. *Ukraina irredenta*. – Берлін., 1894.
2. Бердяєв М. Національність і людство // *Сучасність*. – 1993. - № 1.
3. Бердяєв Н. Истоки и смысл русского коммунизма. – М., 1990.
4. Буткевич В. Що показує кримський барометр? // *Політика і час*. – 1994. - № 10.
5. Железний А. Давайте строить новую независимую Украину общими усилиями // *Віче*. – 1994. - № 10.
6. Заславський В. Націоналізм перехід до демократії в посткомуністичних суспільствах // *Сучасність*. – 1993. - № 3.
7. Кісь Р. російська месіанська ідея: старе вино у старих міхах // *Сучасність*. – 1993. - № 1.
8. Міхновський М. Самостійна Україна // *Вивід прав України*. – Львів, 1991.
9. Рудницький С. Чому ми хочемо Самостійної України. – Львів, 1994.

10. Семиволос В. Україна посттоталітарна: шляхи розвитку // Сучасність. – 1993. - № 6.

Тема 18. Політика і релігія

Основні поняття і терміни:

релігія; християнство; політика; буддизм; доктрина; іслам; політична доктрина; католицизм; релігійна ситуація; православ'я; церква; уніатство; теологія; протестантизм; лютеранство; кальвінізм; монотеїзм; англіканство; політеїзм.

ПЛАН

1. Релігія і церква в духовному житті сучасного суспільства.
2. Сутність політичних доктрин основних світових релігій (буддизм, іслам, християнство).
3. Моноконфесійні та поліконфесійні держави, їхній вплив на політичну стабільність. Національні релігії (іудаїзм, індуїзм, синтоїзм, конфуціанство).

Теми рефератів: 1. Світові релігії та їхня роль у політичному житті суспільства.

2. Забезпечення свободи совісті – основна мета релігійної політики демократичної держави.
3. Політична сутність протестантизму та його різновиди (лютеранство, кальвінізм, англіканство).
4. Сутність та основні принципи політики української держави щодо релігії і церкви.
5. Роль релігії і церкви в національно-державному відродженні українського суспільства.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників

1. Скласти перелік нових політологічних понять, термінів, що зустрілись при вивченні теми; відшукати їх визначення в словниках, енциклопедіях.
2. Опрацювати і законспектувати працю В. Липинського “Релігія і церква в історії України”. Скласти розгорнутий план-конспект.

Практичні завдання

1. Підготувати схему найбільш впливових релігійних конфесій в Україні.
2. Опрацювати 4-й розділ монографії О. Шуби “Релігія в етнонаціональному розвитку України”, скласти розгорнутий план-конспект.

Завдання на перевірку

1. Яку роль відіграє релігія і церква в духовному житті суспільства?
2. Розкрити сутність політичних доктрин основних світових релігій (буддизм, іслам, християнство).
3. Розкрити сутність політичних доктрин національних релігій (іудаїзм, синтоїзм, конфуціанство).
4. Охарактеризувати особливості розвитку християнської доктрини в Україні, вказати на її роль у формуванні державності.
5. У чому політична суть уніатства?
6. Що таке автокефалія? Зробити аналіз еволюції українського автокефального руху.
7. З'ясувати поняття “релігійна влада”, проаналізувати сучасні особливості взаємовідносин громадян і церкви в Україні.
8. Які сучасні релігійні об'єднання функціонують в Україні?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Академічне релігієзнавство. – К., 2000.
2. Данини А. Люди, ідоли и боги. Очерки истории религии. – М., 1996.
3. Зарубежные концепции истории эволюции христианства. – М., 1990.

4. Здіорук С. Церковна політика і геоконфесійні інтереси України // Віче. – 1993. - № 8.
5. Кимеев Ю.А. Современная западная философия религии. – М., 1989.
6. Крисбен Ж. Основы религиозного фундаментализма. – М., 1998.
7. Мидалев М.Н. Политика и религия. – М., 1987.
8. Новиков М.П. Христианизация Киевской Руси: методологический аспект. – М., 1991.
9. Павлов С., Мезенцев К., Любіцева О. Географія релігій. – К., 1998.
10. Религии мира: История и современность. – М., 1982.
11. Сандыбаев Т. Политика и религия // Социально-политический журнал. - 1991. - № 6.
12. Шуба О.В. Релігія в етнонаціональному розвитку України (політологічний аналіз). – К., 1999.

Тема 19. Міжнародний політичний процес

Основні поняття і терміни:

міжнародна політика; національний інтерес; міжнародні відносини; анексія; зовнішня політика; дипломатія; геополітика; політична стабільність; війна; “холодні війна”; мир; регіональний конфлікт; “філософія виживання”; державний суверенітет; “ізоляціонізм”; “управління силою”; “планетаризм”; міжнародні переговори; політичні конфлікти; міжнародні безпека; концепція циклічного розвитку політики; “концепція балансу сил”; глобальні проблеми сучасності.

ВАРІАНТ І

ПЛАН

1. Місце і роль міжнародної політики в житті суспільства.
2. Основні тенденції розвитку зовнішньої політики і міжнародних відносин на сучасному етапі.

3. Глобальні проблеми сучасності, їх вирішення як умова і фактор розвитку світового політичного процесу.

Теми рефератів: 1. Глобальні проблеми сучасності.

2. Національні інтереси України та системи їх пріоритетів.

3. Безпека України: чинники нестабільності.

4. Україна і військово-політичні структури НАТО.

5. Україна в системі міжнародних відносин. Основні причини і функції зовнішньої політики України.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників

1. Скласти перелік нових політологічних понять, термінів, що зустрілись при вивченні теми; відшукати їх визначення в словниках, енциклопедіях.
2. Опрацювати статтю А. Кудряченка “Головні засади зовнішньої політики України”, скласти розгорнутий план-конспект.

Практичні завдання

Проаналізувати діяльність президентів Л. Кравчука та Л. Кучми в контексті проблеми піднесення міжнародного авторитету України.

Завдання на перевірку знань

1. У чому суть міжнародної політики?
2. Які найбільш розповсюджені форми і типи міжнародних відносин?
3. Що ви розумієте під поняттям “геополітика”?
4. Що означає поняття “національні інтереси”?
5. Ваше розуміння поняття “глобальні проблеми сучасності”. Чи можна їх вирішити?
6. З чим пов’язані та в чому полягають кардинальні зміни в міжнародній політиці кінця ХХ століття?

7. Які ви знаєте міжнародні організації? Яка їхня роль у збереженні миру та міжнародної безпеки?
8. Які геополітичні прорахунки допустила Україна в перші роки незалежності? У чому особливості геополітичного статусу України?
9. У чому суть національних інтересів України та можливих наслідків її інтеграції в єдиний Євразійський простір?
10. На яких засадах повинні будуватись відносини між Україною і Росією, країнами Заходу?
11. На основі конкретних фактів показати зростання авторитету України як члена світового співтовариства.

ВАРІАНТ II

Нетрадиційна форма проведення заняття:

Прес-конференція “Україна в системі сучасних міжнародних відносин”

У рамках обговорення даної проблеми слід зупинитись на наступних проблемах:

1. Розкрити суть зовнішньополітичної діяльності України на сучасному етапі. *(Один зі студентів на основі офіційних джерел – Декларація про суверенітет, Конституцію, міжнародні переговори, заяви Президентів, законодавчі акти Верховної Ради тощо – готує інформацію).*
2. Україна-Росія: відносини незалежних суверенних держав чи відносини старшого і молодшого брата? *(Інший студент розкриває суть зовнішньополітичної діяльності Росії щодо України).*
3. США-Україна: філософська основа сучасного політичного мислення. *(Третій студент розкриває суть зовнішньополітичної діяльності урядів США та України).*
4. Зовнішньополітичні відносини України в контексті єдиної Європи *(Четвертий студент аналізує політику урядів я Західної, Центральної та Східної Європи щодо України).*

При висвітленні названих проблем усно всю студентську групу можна розділити рівно на стільки ж частин, скільки регіонів розглядаємо: США, Західна Європа, Центральна і Східна Європа, Росія. Кожна з підгруп захищатиме національний інтерес і зовнішню політику своєї держави чи регіону.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Гжезінський Г. Вирішальна роль України на пострадянському просторі // Політика і час. – 1997. - № 9.
2. Валевський О., Гончар М. Структура геополітичних інтересів в Україні. – К., 1995.
3. Гуменюк Б. Сучасна концепція міжнародних відносин // Політика і час. – 1997. № 4.
4. Камінський Є. на терезах європейської стабільності: До питання про розширення НАТО на схід // Політика і час. – 1996. – № 2.
5. Концепція національної безпеки України // Розбудова держави. – 1997. - № 4.
6. Кудряченко А. Головні засади зовнішньої політики України // Віче. – 1996. - № 8.
7. Мадіссон В., Шохов В. Глобальні проблеми та національний інтерес у зовнішній політиці // Політологічні читання. – 1993. - № 4.
8. Маккердт Д. Еволюція політики США щодо України // Політологічні читання. – 1994. - № 4.
9. Мельник Ю. НАТО і Україна на сучасному етапі // Нова політика. – 1999. - № 2.
10. Немчиков І. Україна та Росія напередодні ХХІ ст.: союз чи співіснування // Нова політика. – 1996. - № 4.
11. Рябов С. Теорія міжнародної політики // Політологічні читання. – 1995. - № 1.
12. Симоненко Р. Міжнародне утвердження України // Політика і час. – 1996. - № 8, 10-13.

13. Скаленко О., Дрозденко В. Проблеми входження України до Європейського Союзу // Розбудова держави. – 1996. - № 2.
14. Циганков П.А. Міжнародні відносини як особливий різновид суспільних відносин // Політологічні читання. – 1992. - № 2.

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ З ПОЛІТОЛОГІЇ

1. Предмет політології. Структура політології як інтегральної науки.
2. Закони, принципи та категорії політичної науки.
3. Методи політичного пізнання.
4. Основні завдання та функції політології.
5. Політичні вчення Стародавнього Сходу та Античної Греції.
6. Політична думка часів Середньовіччя. А. Августин, Ф. Аквінський.
7. Н. Макіавеллі – засновник світської політичної науки.
8. Політичні концепції Нового часу. Політична творчість Т. Гоббса, Дж. Локка, Ш. Монтеск'є та Ж.-Ж. Руссо.
9. Політичні вчення кінця XVIII - початок XIX ст. І. Кант про правову державу, етнічні основи політики. Г. Гегель про співвідношення громадянського суспільства, держави і права.
10. Виникнення й основні етапи розвитку політичної доктрини марксизму.
11. Формування політології як самостійної науки.
12. М. Вебер як класик західної політології. Учення Вебера про ідеальні типи влади та теорії раціональної бюрократії.
13. Політична думка Київської Русі. Морально-правові та релігійні уявлення про суспільство.
14. Конституція Пилипа Орлика як утілення української державницької ідеї.
15. Духовно-моральний підхід до політики в поглядах Г. Сковороди.
16. Політичні ідеї членів Кирило-Мефодіївського братства.
17. М. Драгоманов – основоположник політичної думки в Україні.
18. І. Франко про історичний характер держави й політичної влади, правовий статус особи і демократії.
19. Національно-політична доктрина М. Грушевського.
20. В. Винниченко про державну організацію та відродження української нації.
21. Українська політична думка 20-30 років XX ст.: український націонал-комунізм (В. Шахрай, О. Шумський, М. Скрипник, М. Хвильовий);

народницький (П. Лашенко, С. Шелухін); консервативний (В. Липинський, С. Томашівський, В. Кучабський); національно-державницький (С. Дністрянський, Д. Донцов, В. Старосольський, М. Сціборський) напрями.

22. Поняття політики: зміст і суть. Економічні, соціальні, духовні детермінанти політики.
23. Структура, функції політики. Межі політики в суспільстві.
24. Суб'єкти та об'єкти політики.
25. Влада як явище суспільного життя. Сутність політичної влади та її головні властивості.
26. Функції влади та методи її здійснення. Співвідношення державної і політичної влади.
27. Ресурси політичної влади.
28. Легітимація політичної влади.
29. Структура владних відносин і механізм здійснення та розподілу влади.
30. Поняття політичної системи, її суть, характер і зміст.
31. Характеристика структурних елементів політичної системи.
32. Функції політичної системи.
33. Типологія політичних систем, основні закономірності їх розвитку.
34. Основні напрями становлення й розвитку політичної системи сучасної України.
35. Виникнення та еволюція держави. Характеристика основних чинників походження держави.
36. Поняття держави, її визначальні ознаки. Різноманітність концептуальних підходів до визначення держави, її сутності і місця в політичній організації суспільства.
37. Функції держави.
38. Форми державного правління і державного устрою.
39. Правова держава: сутність та основні принципи.
40. Соціальна держава: сутність та основні принципи.

41. Виникнення та еволюція політичних партій. Класичні теорії політичних партій (Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, К. Маркс, Г. Моска, Р. Міхельс, М. Вебер та ін.).
42. Сутність і місце партій у політичному процесі. Основні ознаки партії.
43. Типологія політичних партій.
44. Функції політичних партій у суспільстві.
45. Поняття і типи партійних систем.
46. Критерії оцінки ефективності партійних систем. Можливості та недоліки монопартійності, недоліки мультипартійності.
47. Проблеми розвитку багатопартійної системи в Україні.
48. Політичний режим: суть та головні параметри.
49. Типологія і динаміка політичних режимів.
50. Основні риси політичного режиму в Україні на сучасному етапі.
51. Зародження демократії. Генеза демократії в історії політичної думки.
52. Зміст та сутнісні риси демократії. Її багатоаспектність як соціально-політичного та правового явища.
53. Конституційні гарантії демократії. Конституція України і демократизація українського суспільства.
54. Поняття громадянського суспільства. Його сутність, структура, фактори становлення та розвитку.
55. Поняття і суть громадських організацій та рухів, їхнє місце і роль у політичній системі суспільства.
56. Типологія громадсько-політичних організацій та рухів.
57. Функції громадсько-політичних організацій і рухів.
58. Становлення громадянського суспільства в Україні.
59. Групи тиску: поняття, суспільні функції та технологія діяльності.
60. Лобізм як політична практика.
61. Сутність політичного елітизму і генеза цього поняття. Класичні теорії еліт (В. Парето, Г. Моска, Р. Міхельс).
62. Чинники елітарності суспільства. Шляхи формування еліт.

63. Політична еліта в структурі влади. Типологія і динаміка політичних еліт.
64. Природа і соціальна сутність політичного лідерства. Генеза класичних поглядів на політичне лідерство (Н. Макіавеллі, Т. Карлейл, Р.І. Емерсон, Ф. Ніцше, Г. Тард та ін.).
65. Типологія політичного лідерства.
66. Соціальна роль та функції політичного лідера. Критерії оцінки популярності та ефективності діяльності політичного лідера.
67. Суть та основні характеристики політичної свідомості як форми відображення політичного буття.
68. Механізми формування та структура політичної свідомості.
69. Типи політичної свідомості, її основні функції.
70. Поняття політичної ідеології, її суть, рівні і функції.
71. Суть, зміст та основні характеристики політичної культури.
72. Рівні і типологія політичної культури.
73. Функції політичної культури.
74. Історичні особливості формування політичної культури в Україні, стан у сучасних умовах та актуальні завдання її оновлення.
75. Основні ідейно-політичні течії сучасності: лібералізм і неолібералізм; консерватизм і неоконсерватизм; марксизм і соціал-демократизм; фашизм і неофашизм.
76. Політична діяльність: суть, структура, форми.
77. Виборча кампанія як форма політичної діяльності. Види виборчих систем.
78. Виборча система України: проблеми становлення та розвитку.
79. Політичні рішення: поняття, особливості, стадії підготовки та прийняття. Принципи і методи прийняття рішень у політичній сфері.
80. Суперечності політики і моралі. Цінності та принципи політичної етики.
81. Етнонаціональна політика: мета, принципи, проблеми.
82. Етнополітика і шляхи формування етнополітичної культури.
83. Етнонаціональна політика в сучасній Україні.

84. Політичний конфлікт: поняття, форми, моделі, типи і функції.
85. Специфіка прояву та розв'язання конфліктів у тоталітарній та демократичній системах. Політичні конфлікти і кризи при переході від тоталітарного до демократичного режиму.
86. Міжнародні конфлікти, їх особливості. Ненасильницькі засоби впливу та примусу в практиці світової політики.
87. Методологія та практика вирішення політичних конфліктних проблем.
88. Світовий політичний процес: поняття, основні концептуальні засади аналізу, суб'єкти, характерні риси та особливості, закономірності та тенденції на порозі ХХІ століття.
89. Політичні аспекти глобальних проблем і роль міжнародної політики і їхньому вирішенні.
90. Основні напрями і пріоритети зовнішньополітичної діяльності Української держави.

РЕКОМЕНДОВАНІ ПІДРУЧНИКИ, НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ

- Азаркин Н.Н., Левченко В.Н., Мартышин О.В. История политических учений. – М., 1994.
- Бандурка А. М., Друзь В.А. Конфликтология: Учебн. пособ. для вузов. – Харьков, 1997.
- Бибик В.М. Політологія. Теорія. Методологія. Практика. – К., 1997.
- Бибик В.М. Основы теоретической та практичної політології: Підручн. – К., 1994.
- Белов Г.А. Политология: Учебн. пособ. – М., 1994.
- Бодуен Ж. Вступ до політології. – К., 1995.
- Білоус А.О. Політико-правові системи: світ і Україна: Навч. посібн. – К., 1997.
- Борисов Л.П. Политология: Учебн.пособ. – М., 1996.
- Борисов Л.П. Краткие очерки истории политических учений. Древний мир. Эпоха просвещения: Учебн. пособ. – М., 1996.
- Брегедда А.Ю. Основы політології. - К., 1997.
- Брегедда А.Ю. Політологія: Навч.-метод. посібн. Для самостійного вивчення дисципліни. – К., 1999.
- Гаджиев К.С. Политическая наука. – М., 1995.
- Гаджиев К.С. Введение в политическую науку. – М., 1997.
- Гаєвський Б. Українська політологія. – К., 1995.
- Гелей С., Пастушенко Р., Рутар С. Українська політологія: Навч. посібн. – Львів, 1995. – Ч. 1-2. – Львів, 1996.
- Гелей С.Д., Рутар С.М. Основы політології: Навч. посібн. – К., 1999.
- Головатий М.Ф. Політична психологія: Навч. посібн. – К., 2001.
- Демидов В.И., Федосеев А.А. Основы политологии: Учебн. пособ. – М., 1995.
- Дмитрів І.С., Рудакевич О.М. та ін. Політологія: Курс лекцій. – Тернопіль, 1998.
- Ерышев А.А. История политических и правовых учений. – К., 1998.
- Зеркин О.П. Основы политологии: Курс лекций. – Ростов н/Д., 1999.
- История политических и правовых учений / Под. ред. В.С. Нерсисянца. – М., 1995.
- Історія розвитку політичної думки: Курс лекцій / В.В. Мадісон, Л.І. Ларченко та ін. – К., 1996.
- Каменская Г.В., Родионов А.Н. Политические системы современности: Учебн. пособ. – М., 1994.
- Кухта Б. З історії української політичної думки. – К., 1994.
- Лазаренко О.В., Лазаренко О.О. теорія політології: Навч. посібн. – К., 1996.
- Мадісон В.В., Шахов В.А. Політологія міжнародних відносин: Навч. посібн. – К., 1997.
- Мальцев В.А. Основы политологии: Учебн. для вузов. – М., 1997.
- Матвеев Р.Ф. Теоретическая и практическая политология. – М., 1993.
- Мельник В.А. Политология. – М., 1997.
- Мухаев Р.Т. Политология: Учебн. для вузов. – М., 1998.
- Мирончук В.Д., Хромов В.О. Основы политологии: Курс лекций. – К., 2000.
- Ніконенко В.М. Політологія: Навч. посібн. – Тернопіль, 1992 .
- Основы політології: Підручник / За ред.. Ф.М. Кирилюка. – К., 1995.

- Основы политологии: Курс лекций / Под ред. проф. В.П. Пугачева. – М., 1992.
- Основы политической науки: Учебн. пособ. для вузов. В 2-х ч./ Под ред. В.П. Пугачева. – М., 1995.
- Основы політичної науки: Курс лекцій. У 4-х ч. / За ред. Б. Кухти. – К.- Львів, 1997.
- Основы політології: Конспект лекцій для студентів усіх спеціальностей: У 2 ч. – Львів, 1994.
- Панарин А.С. Введение в политологию. – М., 1994.
- Піча В.М. , Хома Н.М. Політологія: Конспект лекцій. Навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів освіти України. – К., 1999.
- Політологія: Курс лекцій / За ред. А.А. Радугіна. – М., 1996.
- Политология: Курс лекций / Под ред. М.Н. Марченко. – М., 1997.
- Политология: Учебн. для вузов. / Под ред. М.А. Василюка. – М., 1999.
- Политология / Под. ред. Г.В. Полуниной. – М., 1996.
- Політологія / За ред. О. Бабкіної, В.Горбатенка. – К., 1998.
- Політологія: Матеріали до семінарських занять / Упорядник П.П. Марчук. – Тернопіль, 1998.
- Політологія: Підручн. / За ред. О.І. Семківа. – Львів, 1994.
- Політологія: Підручн. / І.С. Дзюбка, К.М. Левківський, В.П. Андрущенко та ін. – К., 1998.
- Політологія. Кінець ХІХ – перша полов. ХХ ст.: Хрестоматія / За ред. О.І. Семківа. – Львів, 1996.
- Політологія: Навч.-метод. поради студентам усіх спеціальностей для підготовки до семінарських занять. – Івано-Франківськ, 1995.
- Політологія: Навч. посібн. для вузів / Упорядн. та ред. М Сазонов. – Харків, 1998.
- Политология для юристов / Под. ред. Н.И. Матузова и Л.В. Мальченко. – М., 1999.
- Політологія у схемах, таблицях, визначеннях / За ред. І.С. Дзюбка та ін. – К., 1999.
- Потульницький В. Історія української політології. – К., 1992.
- Потульницький В. Нариси з української політології. – К., 1994.
- Потульницький Т. Теорія української політології. – К., 1993.
- Пугачев В.П., Соловьев А.И. Введение в политологию. – М., 1995.
- Рябов С.Г. Політологічна теорія держави. – К., 1996.
- Рябов С., Томенко М. основи теорії політики: Навч. посібник. – К., 1996.
- Санистебан Л.С. Основы политической науки. – М., 1992.
- Себайн Дж., Торсон Г. Історія політичної думки. – К., 1996.
- Скиба В.Й., Горбатенко В.П., Туренко В.В. Вступ до політології: Екскурс в історію правничо-політичної думки. – К., 1998.
- Українська політологія: витоки та еволюція. Навч. посібн. / За ред. Ф.М. Кирилюка. – К., 1995.
- Утченко С.Л. Политические учения Древнего Рима. – М., 1977.
- Халипов В.Ф. Власть: основы кратологии. – М., 1995.
- Чиркин В.Е. основы государственной власти: Учебн. пособ – М., 1996.

- Шведа Ю.Р. Теорія політичних партій і партійних систем: Навч. Посібник. – Львів, 2004.
- Ярош Б.О., Ярош О.Б. Загальна теорія політики. – Луцьк, 2005

СЛОВНИКИ І ДОВІДНИКИ

- Абетка етнополітолога / Ю. Римаренко та ін. – К., 1996.
- Абетка українського політика: Довідник / М. Томенко (керівник авторського колективу). – К., 1997.
- Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Словарь конфликтолога. – М., 1995.
- Введение в политологию: Словарь- справочник / Сост. Г.Л. Купряшин, Г.П. Лебедева и др.: Под ред. В.П. Пугачева. – М., 1996.
- Диктаторы и тираны: Энциклопедический справочник. – Смоленск, 1997. – Т. 1-2.
- Короткий політологічний словник / За ред. С.Г. Рябова, З.І. Тимошенка. – К., 1991.
- Мас-медіа України: Довідник. – К., 1995.
- Основы политологии: Краткий словарь терминов и понятий. – М., 1993.
- Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів. – К., 1997.
- Политологический словарь: Учебн. пособ. / Под ред. В.Ф. Халипова. – М., 1995.
- Политология: Словарь-справочник / М.А. Василик и др. – М., 2000.
- Политическая теория и политическая практика: словарь-справочник / Под ред. А. Мигولاتьева. – М., 1994.
- Романюк А.С. Західна Європа. Політичний довідник. – Львів, 1999.
- Рябов С.Г. Політологія: Словник термінів і понять. – К., 1996.
- Рябов С.П. політичні вибори: Короткий словник-довідник. – К., 1994.
- Страны мира: Краткий политико-экономический справочник / Под ред. С.И. Иванова. – Л., 1997.
- Страны Ближнего Востока: Справочник / А.И. Черников и др. – К., 1990.
- Тадевосян Э.В. Словарь-справочник по социологии и политологии. – М., 1996.
- Халипов В.Ф., Халипова Е.В. Власть. Политика. Государственная служба: Словарь. – М., 1996.
- Халипов В.Ф. Власть: Кратологический словарь. – М., 1997.
- Хто є хто в європейській та американській політології: Малий політологічний словник / Б. Кухта, А.Романюк, М. Поліщук. – Львів, 1995.
- Хто є хто в українській політиці. – Вип. 1-2. – К., 1993-1995.
- Хто є хто в Україні. – К., 1997.
- Українська соціально-політична думка в ХХ ст.: документи і матеріали / Упорядн. Т. Гунчак, Р. Соляник. – К., 1997.
- Шреплер Х.А. Международные организации: Справочник. – М., 1995.
- Яблонський В.М. Сучасні політичні партії України: Довідник. – К., 1996.

